

SISTEMŲ TEORIJA IR SOCIALINIS DARBAS / SOCIALINĖ PEDAGOGIKA

Haraldas Wagneris

(Drezdeno aukštoji evangelik socialinio darbo mokykla)

žanginis pastabas

Socialiniam darbui¹, kaip ir kitoms didelius reikalavimus atitinkantioms profesijoms, reikia tinkamos refleksijos. Socialinio darbo veiklos sritys – tarptautiniu mastu – ir taikomi metodai yra labai platus ir atveria daugybę naujų galimybių. Vientiso atraminio mokslodėminto sričių platumo ir vaizdų (dar) nėra. Tačiau tam, kad būtų manomas bendras diskursas ir atitinkamai reaguojama į kompleksiško reikalavimus, verta ieškoti prasmingo teorinio pagrindo. Šiame straipsnyje, kuris remiasi 2001 metų rugsėjo Vilniaus universiteto magistrantskaitytu kursu, apžvelgiamos sisteminės teorijos sėkimos galimybės ir struktūra. Aptariamos svarbiausios sisteminės teorijos sėkimos vokos, ryšiai, aiškinimo galimybės bei *bandoma plėtoti sistemines teorijas* imant pavyzdžiu *socialinį darbą*. Kadangi šio bandymo Lietuvoje buvo imtasi 2001 metais, būtina trumpai aptarti aktualius *transformacijos procesus*, ypač dėl Europos Sąjungos pėtrios. Šiuos procesus manoma suprasti tik aptariant konkrečią veiklą ir rengiant susitikimus su kitais regionais ar šalies žmonėmis. Norėčiau padėkoti prof. Albinui Bagdonui, Vilniaus universiteto Socialinio darbo katedros vedėjui, kurso dalyviams ir dalyviams, kurie aktyviai dalyvaudami savo klausimais kai kuriuos dalykus padėjo suprasti man pačiam, bet visų pirma didelis ačiū ir paskaitai, ir šio teksto vertėjai, ir kritinei pagalbininkei Birutei Švedaitei.

Sisteminė teorija iki XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžios plėtotą kaip kompleksinę ir didelių reikalavimų keliantį teoriją. Nėra lengva susigaudyti šios teorijos labirintuose. Kadangi ne manoma susipažinti su šia teorija nesupratus jos visą apimantį pagrindą, pirmiausiai reikėtų aptarti tam tikrus aspektus, nes antraip, kam apskritai reikalingas toks vargas. Kokia nauda, koks akstinas imtis šio tikrai nuostabų keliančio vargo? Paminėsiu keturias priežastis ir jas trumpai paaiškinsiu²:

1. Remiantis sisteminės teorija jau kuris laikas manomos **pasiteisinusios socialinio darbo praktikos formos**. Pirmiausiai būtina paminėti sisteminę šeimines terapijas³, kuri, be jokios abejonės, priklauso pagrindiniams pagalbos teikiantioms socialiniams profesijoms. Taip pat, žinoma, organizacijų konsultavimas ir jų veiklos plėtra ne manoma be sisteminio veikimo⁴. Pastaruoju metu socialinio konsultavimo praktikoje vis labiau taikomi giminingi konstruktyvizmo teoriniai modeliai⁵. Taigi vien tai gali būti akstinas nuodugniau susipažinti su sisteminės teorijos pagrindais, kad būtų galima tinkamai panaudoti šios teorijos teikiamas galimybes.
2. Antroji priežastis yra sisteminės teorijos **specialybinis universalumas**, leidžiantis sieti visus socialinius mokslus. Modernioji mokslų pažymis yra vis siaurėjantis specializavimas ir diferencijavimas. Taip atsiranda viena šalia kitos labai išplėtotos, bet tik ribotai galinčios komunikuoti disciplinos, kaip antai: raidos psichologija, jaunimo sociologija, industrijos sociologija, kasdienio gyvenimo sociologija, teisės sociologija ir t. t. Būtent sisteminė teorija gali būti ne tik semantinė integracijos teorija, tačiau taip pat pateikti integruojantį tyrimų būdą ir aiškinimo galimybių. Taigi sisteminė teorija nėra taikoma tik tam tikroje vienoje socialiniame mokslų mitymo ir tyrimų srityje, jė galima pritaikyti bet kuriam kiekvieno socialinio mokslo klausimui.

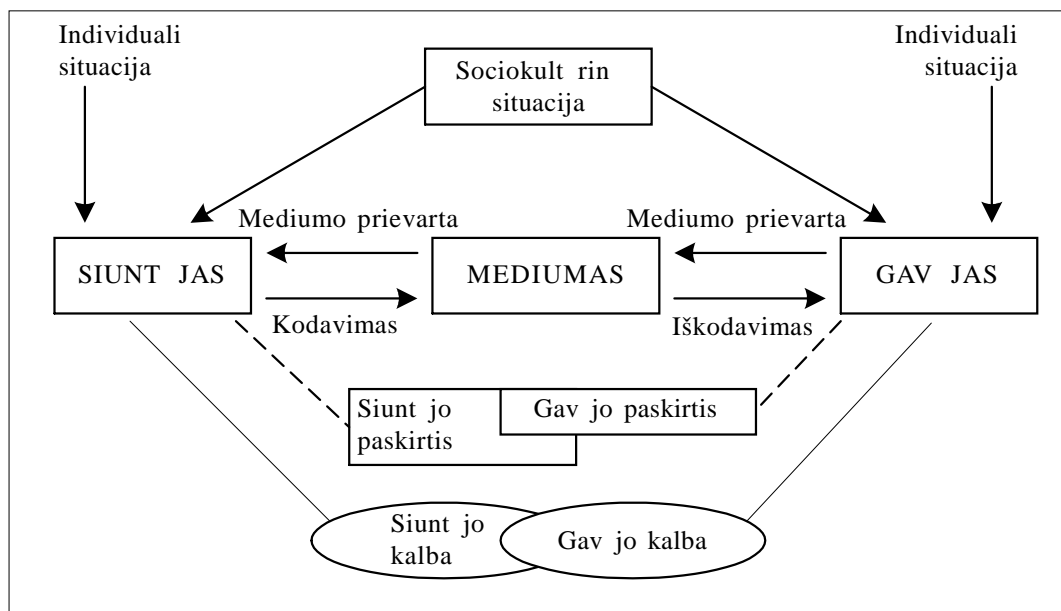
3. Dar viena priežastis – sistem teorijos **disciplininis universalumas**. Viena vertus, todėl kad jos atsiradim iš esm s l m kitos disciplinos – kibernetika ir biologija / neurologija. Kita vertus, per j atsiveria disciplininio diskurso už socialini moksl rib galimyb . Taip galima rasti bendr s ly io tašk , skatinama abipus inspiracija ir yra galimyb rasti bendr disciplinini sprendimo b d .
4. Sistem teorijos svarb lemia **pasaulio kompleksiskumo universalumo problema**. Anks iau buvo teigiama, kad socialiniai mokslai negali pateikti joki tiksli rezultat kaip, pavyzdžiui, gamtos mokslai, o dabar b tent tai, manoma, yra socialini moksl stipryb . Anks iau gamtos moksl atstovai man egzistuojant ir procesus valdant nekintamus d snius, o dabar jau kuris laikas jie privalo pripažinti, kad realiatyvumas (Einšteinas) ir neapibr žtumas (Heisenbergas) gali b ti aprašomi ir artimiau paaiškinami tik naudojant kompleksines tikimyb s teorijas. ia v lgi sistem teorija si lo modelius ir tyrim b dus, kurie gali b ti naudojami visoms disciplinoms, kadangi yra tinkami pasaulio kompleksiskumo problemai.
Atsižvelgiant sistem teorijos ir j aprašan ios literat ros sud tingum , paguoda gali b ti lietuvio filosofo E. Levino išsakyta mintis. Jis, kalb damas apie sud ting klasikini tekst skaitym , sak , kad hermeneutika – kuri daugeliu atvej ypa reikšminga skaitant T. Parsonso ir N. Luhmanno tekstus – yra savaime vertinga ir artima transcendentin ms dimensijoms⁶. Min to kurso dalyv s ir dalyviai aptarimo / vertinimo metu taip pat kalb jo apie tam tikro pasitenkinimo patirt . Belieka tik tis, kad ir šio straipsnio apie sistem teorij skaitymas teiks panaši patirt .

1. Žingsniai link komunikacijos teorijos

Komunikacija yra pagrindin sistem teorijos s voka⁷. Pažvelg special j literat r , suprasime, kad ne manoma viena s voka apibr žti vis esmini aspekt . Ta iau komunikacijos s voka d l ypatingos svarbos turi b ti ia paaiškinta ir diferencijuota.

Pirmin komunikacijos (lot. *communicatio / communicare*) reikšm nusako proces , kuris reiškia „su kažkuo užmegzti santyk “ arba „kažkuo pasidalyti“, arba „kažkuo su kažkuo pasidalyti“. „Pasidalyti“ reiškia bendryst , kuria yra tikrai *dalijamasi* su konkreiais asmenimis⁸. Šiuo jau yra nusakomas m s kontekstui svarbus ryšys su socialin mis sistemomis. Taip pat ši s voka yra suprantama kaip procesai, kurie padeda socialini strukt r reprodukcijai bei atsirasti žinioms ir identitetui. Sistem teorijos poži riu komunikacija yra vienintel socialini sistem raidos galimyb , taip pat per komunikacij atliekamos pagrindin s operacijos, kurios yra: steb jimas, supratimas ir intervencija (plg. apie tai pla iau 2 skyriuje). Šiam tolimam ryšiui suprasti reikia imtis detalaus nagrin jimo. Jeigu d mesys labiau krypta tai, *kaip* vyksta komunikacija, b tina kai kuriuos aspektus tiksliau panagrini ir pasitelkti metodin diferenciacij . Vien toki diferenciacij galima pasiekti užduodant klausim , tam tikras asmuo dalyvauja komunikacijos procesuose kaip *dalyvis* ar tik⁹ kaip *steb tojas*. Iš dalyvio perspektyvos komunikacija atrodo kaip paskir dalyvaujan i j koordinavimo procesas. T pat proces steb tojo vertinimu galima nagrin ti ir pavaizduoti kaip apsikeitim informacija. *Prad sime* nuo *steb tojo perspektyvos* ir eidami šiuo keliu remsim s modeliu, perimtu iš informacijos teorijos, kuris vadinamas *siunt jo–gav jo modeliu*. Šis modelis vaizduojamas 1 pav.

Kai kurias pateikto modelio žvalgas reik t trumpai paaiškinti. Pirmiausiai krinta akis, kad komunikacin situacija pasižymi tam tikr veiksmi , kurie kartu yra esminiai s kmingai komunikacijai, visuma. Kiekviena komunikacija vyksta tam tikroje specifin je *sociokult rin je situacijoje*. Viena vertus, tai reiškia *bendrus kult rinius norm ir vertybi vaizdinius*, kita vertus, – konkre ius *veiksmo r mus*¹⁰. Pavyzdžiui, šis kursas, kuris buvo skaitomas, yra pažym tas konkre ios Lietuvos 2001 met *sociokult rin s situacijos*, lygiai kaip dabar šalyje vykstan ios krepšinio varžybos, vestuv s ar darbo pasitarimas gamykloje, ta iau, kita vertus, *jiems* yra b dingi

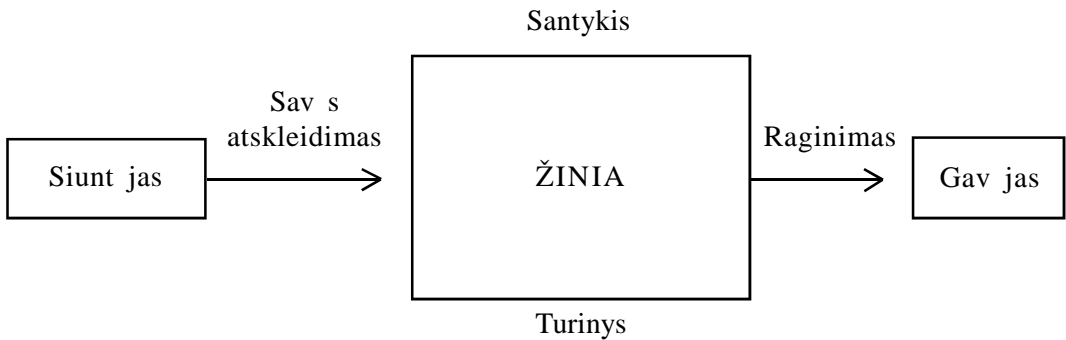

1 pav. Siunt jo-gav jo modelis

tam tikri konkret s veiksmo r mai. Kitas svarbus komunikacijos elementas yra *individuali situacija*. Iš to aišk ja, kad *abiej* komunikacijos dalyvi individuali situacija yra lemianti, ta iau bent jau iš pradži nedaro takos viena kitai. S kmingai komunikacijai yra svarbus *komunikacijos mediumas (priemon)*, kuris šalia viso kito išryšk ja kaip mediumo prievarta. Tai reiškia, kad konkret s mediumai (laiškas, interneto forumas, pokalbis telefonu, SMS, pokalbis ir t. t.) visada si lo tam tikr galimybi , kurios skirting asmen yra skirtingai vertinamos ir iš vartotoj reikalauja laikytis specifini naudojimosi jomis taisykli , k bendrai b t galima vardyti kaip *mediumo prievart* . Kiti komunikacijos veiksniai – *patirtis* ir *kalba* (tuo yra suprantamas žodyno turtingumas ir kalbos kodai bei apskritai geb jimas naudoti ir suprasti ženklus) – pasirodo esantys ypating tak turintys veiksniai. Vadinasi, pavyks tik tokia komunikacija, kuri partneri bus suprantama d l geb jimo suprasti ženklus, naudojamus, pavyzdžiui, specifin s kalbos ir skirtingos patirties d ka. Problema gali atsirasti tada, kai, sakykime, socialinis darbuotojas – pla iai išsilavin s žmogus be traumuojan ios patirties – susitinka su klientu, kuris turi siaur išsilavinim ir / arba yra paveiktas traumuojan i išgyvenim . Šiuo atveju abišal komunikacija gali nepavykti!

Nors šis modelis tikrai paaiškina domius komunikacijos aspektus, ta iau atskleidžiamas tik vienas labai specifinis steb jimo atvejis, kur privalu integruoti kitus, giliau vedan ius ir labiau diferencijuotus modelius.

Žengiant toliau reikia dar kart panagrinti dalijimosi per tam tikr medium ir jo kodavimo bei iškodavimo problem . Šiai problemai yra sukurta psichologo Friedemanno Schulz von Thun vadinamoji žinios kvadrato¹¹ teorija, ypa m giama socialini darbuotoj . Nors, viena vertus, ši teorija labai supaprastina komunikacijos hermeneutin turin , ta iau, kita vertus, remiantis kasdieniu supratimu si lo tam tikras naudingas žvalgas. Tai b t galima pavaizduoti tokia schema: (1 pav.).

2 pav. Žini kvadratas pagal Schulz von Thun

Svarbiausia mintis yra ta, kad kiekviena žinia turi visus keturis schemoje pavaizduotus aspektus: savo atskleidimą, santykį, turinį ir raginimą. Siuntėjas dažniausiai nieko apie tai nežino ir tik „mokyta“ klausytojas tai suvokia. Sėkmingos komunikacijos grėsmė kyla dar ir dėl to, kad ir gavėjas klauso *keturiomis ausimis* ir nieko apie tai nežino, kaip nežino ir kad jo ausį jautrumas yra skirtingas. Paprastas pavyzdys: Motina keturiolikmetei dukteriai sako: „Tavo kambaryje vėl turėt būti padaryta tvarka“. Toks pasakymas pirmiausiai atskleidžia dalykinį turinį ir, aišku, slepia raginimą („sutvarkyk gi pagaliau savo kambar!“). Dukt tai išgirsta santykio aspektu („tu visuomet liksi mažas vaikas, niekad netapsi savarankiška“). Nesusipratimas atsirado dėl sistemos žinios suvokimo. Dukt reaguoja – motinos nuostabai – nirsiu, nes mano esanti tikrai savarankiška ir seniai ne mažas vaikas. Apie tvarkymą siūlyti galvoja paskiausiai.

Min ta žinios kvadrato teorija iš pirmo žvilgsnio labai pagrįsta, tačiau neturėtų tapti paskata redukuoti komunikacijos procesus pagal šią paprastą formulę, nes net anksčiau pateiktas siuntėjas–gavėjas modelis su nuoroda papildomus veiksnius (sociokultūrinė situacija, kalba ir patirtis bei priklausymas skirtingiems socialiniams sluoksniams) turi daug platesnį aiškinimo galimybių. Pereisime prie tolimesnės perspektyvos, kuri vėlesnius arčiau sistemų teorijos. Jau 1967 metais amerikiečių autoriai Paul Watzlawick, Janet H. Beavin ir Don D. Jackson knygoje „Žmonių komunikacija. Formos, trukdžiai, paradoksai“ pristatė dar ir šiandien reikšmingą komunikacijos teorinį modelį. Ir ten buvo aptariami fakt perdavimo aspektai¹², tačiau daugiausia dėmesio skiriama komunikacijos *pragmatiniam* aspektui. Mes jį suprantame kaip komunikacijos ir elgesio ryšį. Šie ryšiai autoriai vadinamomis *penkiomis komunikacijos aksiomomis*. Jie nuo pat pradžių pripažino, kad aksiomos nėra griežtai teoriškai pagrindžiamos, tačiau apibūdina gerai praktiškai rodomas komunikacijos ypatybes. Kadangi šios aksiomos, be jokios abejonės, yra komunikacijos proceso suvokimo pagrindas, verta jas trumpai apibūdinti¹³:

Pirma aksioma: ne manoma nekomunikuoti. Kai žmonės tam tikroje situacijoje yra vieni šalia kitų, jau vienkonišku būvimu yra nuolat keičiamasi informacija, net kai niekas nieko nesako, kono laikysena, pasidalijimas patalpoje, netgi išvaizda ir apranga yra komunikacija. Taip atsiranda esminė aksioma: *ne manoma nekomunikuoti*.

Antra aksioma: komunikacijos turinio ir santykio aspektai. Nagrinėjant komunikacijos procesus paaiškėja, kad reikšmingas yra ne tik perduodamo dalyko turinys, bet ir komunikacijos dalyvių santykis. Akivaizdu, kad santykio lygmuo lemia, kaip bus suprantamas turinys. Iš to išplaukia antra aksioma: *kiekviena komunikacija turi turinio ir santykio aspektus, antrasis daro taką pirmajam ir iš jo – metakomunikacija*.

Trečia aksioma: vyki interpunkcija. Komunikacija retai yra tik vienkartinis aktas: ji susidaro iš komunikacijų eilės, atsiranda iš viena kita pagrįsta ir viena kita pereinanti komunikacijų sekos. Komunikacija visada remiasi prieš tai buvusia ir visuomet sukelia tolesnę.

Tre ia aksioma grindžiama pasteb jimu, kad šiai sekai yra b dingas akcent sud jimas: yra svarb s ir simintini vykiai bei mažiau svarb s. Problema ta, kad komunikacijos dalyviai šiuos akcentus, impulsus, komplementarias reakcijas komunikacijos proceso metu skirtingai suvokia ir vertina. Ryškiausi nesusipratimo pavyzdžiai yra sutuoktini gin ai arba tarptautin s diplomatin s painiavos: nuolat kitam yra primetama, kad jis pirmas prad jo, yra kaltas d l konflikto. Tokiais atvejais dalyviai elgiasi pagal komplementarius vaidmenis. Taip atsiranda tre ia aksioma: *santykio prigimtis yra lemiama per abiej partneri komunikacijos vyksmo interpunktuacij* .

Ketvirta aksioma: digitalin ir analogin komunikacija. Skiriami du komunikacijos b dai pagal j raišk : digitaliniai aspektai yra perteikiami ženklais ir leidžia informacin turin perduoti labai tiksliai. Analoginiai aspektai, atvirkš iai, yra vaizdiniai palyginimai, labai gerai išryškinantys emocinius komponentus. Digitaline komunikacija sunkiai perteikiamos emocijos, per j sunku kurti santykio lygmen . Analogin komunikacija yra esmin santykiui kurti ir emociniam turiniui, ta iau dalykinis turinys lieka neaiškus ir neribojamas interpretacijoms. Taip atsiranda ketvirta aksioma: *žmoni komunikacijai naudojami digitaliniai ir analoginiai modalumai. Digitalin komunikacija turi kompleksin ir daugiapus login sintaks , ta iau nepakankam santykio sematik . Analogin komunikacija, atvirk iai, turi š sematin potencial , ta iau jai tr ksta vienareikšmei komunikacijai reikalingos login s sintaks s.*

Penkta aksioma: simetrin s ir komplementarios interakcijos. Remiantis antra ir tre ia aksiomomis komunikacijos dalyvi santykiai, atsižvelgiant j abipus tak vienas kitam, gali b ti tiksliau nagrin jami. Galimas nat ralus dominavimas, pavyzdžiui, t v –vaiko ar mokytojo–mokinio santykiuose, ta iau galima steb ti ir lygiaver ius partneri arba pilie i santykius viešojoje srityje. Problema atsiranda, kai taikomas netinkamas santyki modelis: ten, kur tur t b ti lygiavertis (simetrinis) santykis, konstatuojamas dominavimas (komplementarus arba asimetrinis), ir atvirkš iai. Penkta aksioma skamba taip: *žmoni komunikacija yra arba simetrin , arba komplementari, atsižvelgiant tai, partneri santykis remiasi lygiavertiškumu ar skirtingumu.*

Tuo baigiame *vadinius* pam stymus apie komunikacijos s vok . Jau pradžioje užsiminta, kad komunikacija yra pagrindin sistem teorijos s voka, tod l toliau tekste ši s voka bus nuolat konkretinama sistem teorijos poži riu.

2. Kelyje link didelius reikalavimus atitinkan ios socialini sistem teorijos

Min ta, kad pristatant ir pl tojant sistem teorij bus remiamasi reikšming socialinio darbo problem pavyzdžiais. Iš principo galima remtis trimis strategijomis:

- a. Viena, *mezolygmeniu* galima analizuoti socialin s institucijos raid kaip socialin s sistemos raid .
- b. Antra, *mikrolygmeniu* tirti intervencijos proces , t. y. komunikacijos proces suprasti kaip socialin sistem ir j analizuoti.
- c. Galiausiai *makrolygmeniu* yra manoma (ir, žinoma, b tina!) analizuoti socialinio darbo viet visuomen je, t. y. galima aprašyti ir paaiškinti socialinio darbo galimybes ir funkcijas visuomen je.

Visos trys strategijos apžvelgiamos nuosekliai, traktuojamos kaip vis nauja sistem teorijos raidos pakopa. Praktiniai pavyzdžiai tik iliustraciniai, jais nesiekama atskleisti visos socialinio darbo veiklos spektro.

Remiantis mezolygmens strategija (a punktas), šiame skyriuje pavyzdžiui turime socialin s sistemos raid kaip organizacijos raid ¹⁴.

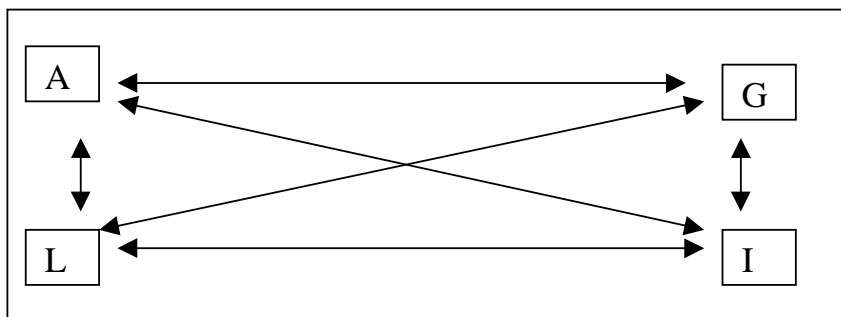
2.1 pavyzdys. Organizacijos raida. *Vilniaus universiteto socialinio darbo studentams labai r pi smurtavimo artimiausioje žmogaus aplinkoje (ypa šeimose) problema. Jie susitinka niekuo ne pareigojamam pokalbiui profesionaliai spr sti ši problem .*

2.1. Funkcionalus m stymas sistem teorijoje. Šiame skyrelyje apib dinami pagrindiniai sistem teorijos elementai. Vienas elementas yra funkcionalizmas. Jis šalia biologijos iš esm s skleid si etnologijoje. Tyrin jant svetimas kult ras buvo susiduriama su dideliais sunkumais, kaip atrasti ir vertinti vairias institucijas, kurios etnologams buvo žinomos iš savo pa i gimtosios vakar kult ros. Pavyzdžiui, ar svetimoje kult roje buvo kažkas panašaus religij , jei ten nebuvo bažny i ir sekmadienini pamald ? Ar kitos tautos žinojo k nors apie pedagogik , jei netur jo kažko panašaus mokyklas? Netgi d l šeimos egzistavimo kildavo klausim , kadangi ten nebuvo sivaizdavimo apie mums žinomas gyvenimo formas, k jau kalb ti apie civilin santuok ir šeimos k rim . Problema buvo ta, kad remiantis panašumu, t. y. morfologiniais kriterijais, tam tikr institucij nebuvo manoma atrasti. Sprendimas atsirado, kai *prad ta ieškoti ne panašum , o to, kas atlieka panaši funkcij* . Kai tyrin tojai prad jo steb ti, ar tam tikros funkcijos svetimoje kult roje yra atliekamos, pavyzdžiui, kaip apsieinama su nenusp jamumu (religija), kult riškai svarbi žini perdavimu (pedagogika) ir ly i santyki reguliavimu bei visuomen s reprodukcija (šeima), staiga atrado daug dalyk . Dabar kitas kult ras buvo galima daug tiksliau aprašyti j ypatingumo ar panašumo poži riu. Vienas iš pagrindini funkcionalizmo metodo atstov buvo Bronislaw Malinowski (1882–1942). Sistem teorija pasinaudojo šiais atradimais, ir dar šiandien klausimus pateikia *griežtai funkcionaliai*. Didžiausia nauda yra ta, kad buvo nugal tas siauras kauzalus m stymas. Taip galima pagal reguliatyvias prasmines schemas vertinti vairius geb jimus, kurie ekvivalentiškai leidžia išlaikyti sistemos b sen : „Geb jimas yra funkcija, jei jis padeda išlaikyti kompleksiškai strukt ruot vienet “¹⁵. Tai reiškia, kad n ra svarbiausia rekonstruoti susijusias raidos grandis. Atvirkš iai, yra galimyb klausti daug pla iau: Kas esamu momentu gali pad ti ši sistem išlaikyti. Viena vertus, tai išple ia horizont , kita vertus, išlaisvina – neprivalu daryti vis t pat , atsižvelgiant tai, kas buvo, arba tai, k kiti visuomet daro. Tam padeda metodin *funkcionali ekvivalent* ieška.

2.2 pavyzdys. Organizacijos raida. *Pokalbio metu paaišk ja, kad šeimos yra palyginti uždaros, iš dalies vengia visuomen s kišimosi, o tai iš esm s galima vertinti teigiamai. Smurtavimo atveju prie to prisideda tai, kad tradicinis vaidmen supratimas labai apsunkina keitim si: negalima daryti išvados, kad baism s paskyrimas ak tin mis situacijomis garantuos palengv jim ateityje. Tod l, ieškant funkcionali ekvivalent , reik t klausiti, k b t galima daryti kitaip, kad pasiektum t pat norim efekt (sustabdyti smurtavim namuose)?*

2.2. Kas yra sistema? – Strukt rinio funkcionalizmo atsakymas. Socialini sistem teorijos raida prasideda nuo amerikie i sociologo Talcott Parsons (1902–1979), kuris ir iki šiol buvo pagrindinis sistem teorijos atstovas. Iš Parsons plataus mokslinio darbo¹⁶ galima pasirinkti tik vien aspekt , kadangi jis turi takos tiek sistem teorijos raidai, tiek, kaip ir anks iau, yra instruktyvus aktualiems klausimams. Turima galvoje vadinamoji AGIL schema, paaiškinanti, kokias funkcijas b tinai turi atlikti visos socialin s sistemos (plg. taip pat 2.1). Atsakant š klausim , prieita prie tokio modelio:

Socialin sistema

3 pav. AGIL schema pagal T. Parsons

čia **A** reiškia: **Adaptation**, t. y. adaptacij – prisitaikymo prie aplinkos funkcij , kuri iš esm s galima prilyginti ištekli gavimui. Imant pavyzdžiu visuomen , kaip socialin sistem , adaptacija prilygt ekonomikai. **G: Goal attainment**, sistemos tiksl nustatymo funkcija; visuomen s poži riu tai prilygsta politikai. **I: Integration**, visi mechanizmai, kurie palaiko sistemos tvark , reguliuojam norm ; visuomen s atžvilgiu, ži rint iš individo pozicij , tai galima prilyginti socializacijai, kaip norm perdavimo procesui, o iš makroperspektyvos tai b t pozityvios teis s, kaip norm (statymini ir vykdom j) gyvendinimo, steigimas. **L: Latent pattern maintenance**, t. y. latentini vertybini princip , kurie visuomen je pasireiškia kaip kult ra arba siauriau – kaip religija, laikymasis.

Remiantis šiuo modeliu galima vertinti, kokios sistemos funkcijos turi b ti atliktos, kad ji b t funkcionali, ir kurios konkre ios sistemos funkcijos yra nepakankamai veiksmingos. Parsons šiuo kontekstu ved dvi svarbias s vokus, kurios reikšmingos ir socialiniam darbui. Tai – homoestaz , t. y. pusiausvyrą, ir hipertrofija – pernelyg didelis augimas. Iš to išplaukia, kad keturios AGIL funkcijos socialin je sistemoje turi b ti vienodai funkcionalios ir b tina lygiavert j interakcija (palyginkite vienodo storio rodykles schemeje), siekiant išlaikyti nuolatin , lygios formos ir saugi sistemos b sen . Tuomet variose srityse lengva pasteb ti klaidingas funkcijas ir tikslingai jas keisti. Pavyzdžiui, šeim terapijoje yra labai svarbu tiksliai nustatyti, kur yra šeimos sistemos tr kumas. AGIL schema padeda, kad neb t skubotai nustatomas šeimos ekonominis tr kumas ir tuoj pat puolama j išlyginti, nes tai b t klaidinga intervencija, jei, pavyzdžiui, šeimoje n ra esmini vertybini nuostat . Lygiai t pat galima pasakyti ir apie visuomen , kur ypa hipertrofija, t. y. vienos sistemos iškilimas virš kit , gali sugriauti bendr sistem ir sugriauna: tai parod politin s sistemos hipertrofija (lemianti iš šalies visas kitas sistemas) vadinamose socialistin se visuomen se.

Šis teorinis modelis nuosekliai bus pl tojamas toliau. Vert t pažym ti, kad Parsons funkcijos s voka per daug koncentruojama sistemos vid , paskir dali s veik naujoje visuomoje. B tent š siaur poži r toliau tekste sieksime veikti.

2.3 pavyzdys. Organizacijos raida. *Suinteresuot žmoni , kurie m galvoti apie konkret projekt ir susitar d l pirmini grup s tiksl , grupei toliau reik s aiškintis daug kit dalyk . AGIL schema šiuo lygmeniu gali aiškiai parodyti, kad: organizacija gali egzistuoti tik kai yra ekonominis pagrindas (A), kai pasiseka nustatyti darbo tiksl (G), kai tinkamai sutvarkyta organizacijos darbo eiga ir sudaryta galimyb darbuotojams dirbti kartu (I) ir suformuotos pagrindin s vertybin s nuostatos (L). Šiomis keturiomis pagrindin mis funkcijomis kaip kriterijais galima patikrinti organizacijos stabilum .*

2.3. Kas yra sistema? – Funkcionalioji-struktūrinė teorija. Parsons struktūrinio funkcionalizmo diskusijoje, min ta, išryškėjo tam tikras neapibrėžtumas. Ypač dėl sistemos ir aplinkos santykio. Tai susiję su klausimu, kokią prasmę sistema turi apskritai. Vokiečių sociologas Niklas Luhmannas (1927–1998) sukūrė vadinamąjį funkcionaliąją struktūrinę sistemų teorijos modelį¹⁷.

a. Sistemos riba kaip prasmės riba. Problemiška yra socialinių sistemų ribos samprata. Organinių ir mechaninių sistemų riba yra išorinis jų pavaldas, taigi dažniausiai ji aiškiai atpažstama iš išorinio apvalkalo. Socialinių sistemų jos neturi, todėl Luhmann postulavo, kad *sistemos riba* atsiranda kaip prasmės riba. Jo manymu, socialinių sistemų viduje yra kita prasmė nei jos išorėje. Kitaip tariant: socialinė sistema egzistuoja tik tol kol savo viduje jai pavyksta išlaikyti kitą prasmę nei aplinkoje, taigi, kad liktų prasmės skirtumas. Vadinasi, sistemos riba galima suprasti kaip „selektyvų ryšų mechanizmą, (...) kurie nustato kriterijus, pagal kuriuos yra skiriamos priklausančios ir nepriklausančios interakcijos“ (Willke, 2000, p. 41). Šis selektyvus mechanizmas ryšys yra suprantamas kaip filtrai, kuris tam tikrus prasminius vienetus leidžia („praleidžia“), o kitus ne. Pavyzdys galėtų būti seminaras. Tipiška šiam mokslo institucijos vienai ar kitaip iš anksto struktūruotam renginiui yra tai, kad, atsižvelgiant į seminaro temą, tam tikros komunikacijos formos ir turinys yra leidžiami, o kiti ne. Kas tiksliai yra leidžiama, išplaukia tik iš prieš tai vykusios komunikacijos. Taigi iš principo seminaruose galima kalbėti apie viską, bet vis tiek kiekviename seminare ne viskas yra leidžiama, taigi ne viskas jam priklauso. Pavyzdžiui, aš galiu šiame seminare kalbėti apie pašto ženklus, tačiau ne apskritai, o tik sistemų teorijos požiūriu, pavyzdžiui, tam, kad paaiškintu AGIL schemą. Jeigu aš dvi valandas pasakau apie mano pašto ženklų rinkinį, įsivylus paliktum te patalpą, t. y. seminarą. Iš šio pavyzdžio akivaizdu, kad yra tai, kas priklauso socialinėms sistemoms, tai, kas komunikacijos požiūriu yra leistina ir kas ne. Viena vertus, tai yra nustatoma apibrėžiant ribas¹⁸, kita vertus, – per sistemoje išstobulintą komunikaciją. Komunikacija visuomet remiasi savimi. Šios selektyvios atramos tarpininkas yra prasmė. Taigi prasmė galima suvokti kaip viso žmogaus veikimo, visų interakcijų ir komunikacijos tvarkos principą. Komunikacijos prasmė gali būti nuolat kuriama ir aktualinama, t. y. prasmė gali būti „šalusi“ pasaulio vaizdžiuose, vertybėse, normose arba vaidmenyse ir t. t. Viena vertus, jai būdinga yra jos proceso dimensija, kita vertus, – jos simbolinis turinys¹⁹. Prasmei yra būdinga nuolatinė kaita (tęsimas) ir dėl to nuolat aršiai ginjama, viena vertus, tai domioji žmogaus gyvenimo pusį, kita vertus, tai yra amžinas religijos atramos taškas²⁰. Prasmė atsiskleidžia kaip prioritetas: išskiriame tai, kas mums yra svarbu. Jau nėra visų pirma suprantami vertinimai, tačiau tuo pasireiškia mūsų pasaulio samprata. Mes registruojame tai, kas mums yra svarbu, informaciją apdorojame pagal savo prasmės arba prioriteto schemą, ir mūsų veiksmai, žinoma, yra skirti mūsų prioritetams.

2.4 pavyzdys. Organizacijos raida. *Per tolesnius studentų, kuriančių organizaciją „Pagalba mažinant smurtavimą namuose“, susitikimus pokalbis praturtinamas vairia informacija. Dalyviai išskiria, jų nuomone, domius aspektus, pokalbio eigoje vis labiau ryškėja, kas galėtų būti svarbu. Nustatiusi, kas galėtų būti svarbu, grupė susitaria, kuris jos narys turėtų pasirūpinti kokia papildoma informacija. Reikia apgalvoti teisinius klausimus, finansavimo galimybes, sužinoti, ar yra panašūs projektai, reikia sociologijos ir psichologijos žinių. Taip laipsniškai atsiranda specifinė prasmė kaip komunikacijos kontekstas.*

b. Kompleksiškumas, kontingencija ir autopoiesis. Socialinių sistemų yra per tam tikrą laiką nusistovėjusių interakcijų ir komunikacijos ryšių. Savo ribų dėka sistemos, viena, išlaiko skirtumą tarp specifinių prasmės savo viduje ir visiškai nespecifinių prasmės už savo ribų, antra, išlaiko skirtumą tarp specifinio ir todėl aprašomo *kompleksiškumo* ir nespecifinio, todėl neaprašomo *kompleksiškumo išorės aplinkoje*. Taigi sistemos riba gali būti apibrėžiamas kaip prasmės riba ir

kaip virškompleksinis sistemos aplinkos ir pačios sistemos *kompleksiškumo skirtumas*. Kompleksiškumas yra svarbi, pamatinė sistemų teorijos sąvoka. Šnekamojoje kalboje jis reiškia galimą ryšį arba galimą sistemą be senų laipsnių. Didelis kompleksiskumas reiškia, kad sistemoje yra daug elementų ir – grynai matematiškai – yra manoma didelis skaičius šių elementų ryšių. Vairiai manomais elementų ryšių skaičius reiškia manomą sistemą be senų kiekių. Modernioje sistemų teorijoje šis supratimas yra perimtas, tačiau kartu plėtojamas toliau. Ypač yra stebima, kad sistemos kompleksiskumas būna tvarkingas, o ne tik matematiškai apibrėžiamas tam tikru skaičiumi elementų. Iš to išplaukia toks apibrėžimas:

Kompleksiškumas rodo daugiasluoksniškumą, ryšiai ir pasekmių naštos tam tikrame lauke laipsnių. Gyvųjų sistemų kompleksiskumas visuomet yra organizuotas kompleksiskumas. Tai reiškia, kad tam tikros visapusiškos sistemos organizacijos neišvengiamos (prievartinės) duotybės sukuria visą galimą vykių selekcijos ir kombinacijos ne manomas būsenas. Kuo kompleksiškesnė yra sistema, tuo aiškiau atskiriamos diferencijuotos selekcijos ir tuo neapibrėžtesnė yra suveikujančių jos galimų sistemų vykių rekombinacijų²¹.

Siekiant suprasti socialinių sistemų kompleksiskumą, pirmiausiai yra svarbus manomų sistemų be senų skaičius, bet dar svarbiau – tam tikros būsenos tikimybių tvarka. Taip yra todėl, kad, gyvenant visuomenėje, lyg kokie kiti dalyviai, yra be galo svarbūs. Iš funkcionalumo sąvokos paaiškėja, kad sistemų teorijoje negalima manyti deterministiškai ir ieškant priežastinių ryšių, tačiau stebėjimas turi vykti ieškant funkcionalių ekvivalentų. Kad žvilgsnis taptų atviras, o tai jokiu būdu nereiškia, jog matyti reikia kas pakliuvo, šalia kompleksiskumo sąvokos reikia svesti dar vieną komplementarią sąvoką – *kontingencija*. Ši sąvoka ateina iš filosofijos, kur ji reiškia tai, kas yra nei būtina, nei ne manoma, t. y. tai, kas gali būti ir kitaip. Sistemų teorijoje mes remiamės tokiu apibrėžimu:

Kontingencija nusako sistemos tam tikroje situacijoje esamas operacijų alternatyvas. Ji parodo savireguliacijos laisvumą laipsnių: kiek sistema bent kitaip gali operuoti (ypač atlikti selekciją – išrinkti – nuspręsti). Kiekviena psichinė ar socialinė sistema kitose sistemose kontingenciją patiria kaip nepakankamą laukiamą saugumą; savo pačios kontingenciją sistema suvokia kaip laisvą ir alternatyvių galimybių lauką²².

Turint šią sąvoką porą – kompleksiskumas ir kontingencija – jau galima sistemas analizuoti tiksliau, turint galvoje jų specifinį vidaus sandarą ir per tai jų gebėjimą reaguoti aplinkos būsenas. Kaip orientacija mums yra tai, kad didelis vidinis kompleksiskumas ir kontingencija leidžia sistemai tiksliau analizuoti aplinką ir labiau diferencijuotai ją reaguoti ir veikti.

Taigi dabar kyla klausimas, kaip atsiranda sistemos kompleksiskumas ir kontingencija?

Naujesnėje sistemų teorijoje nustatyta, kad ji vyksta patys iš savęs kylantys (autoreferenciniai) ir patys save kuriantys (autopoetiniai) procesai. *Autopoez* (kaip autoreprodukcija) – biologinės kilmės kategorija, vartojama apibrėžiant gyvųjų sistemų autoreprodukcinių operacijų būdą. Ši sąvoka sistemų teorijoje dabar apibrėžia sistemos operaciją, per kurias visi šios sistemos elementai yra sukuriami per selektyvų elementų ryšį, organizaciją. Sąvoka reiškia, kad tik sistema pati gali sukurti savo elementus ir savo giluminę, save valdančią sandaros požiriu yra nepriklausoma nuo savo aplinkos. Autopoetinės sistemos, kurios mus ir domina, yra socialinės ir psichinės sistemos. Abi pasižymi tuo, kad yra prasmę tiriančios sistemos, todėl sistemos ribos yra prasmės ribos. Tačiau jos ir skiriasi: psichinė sistemų prasmė yra kuriama smonėje, tuo tarpu socialinių sistemų prasmė kuriama kaip komunikacija²³.

2.5 pavyzdys. Organizacijos raida. Yra malonu dirbti mažoje ir lengvai permatomoje organizacijoje, kur visi gali vienas kitu pasikliauti. Ta iau koks yra tokios organizacijos paj gumas? Kiek reikia strukt rinimo, kad paj gtum reaguoti aplink ? Kaip galima sumažinti organizacijos vidaus strukt r , kad išliktum skaidrus ir demokratiškas? Šie klausimai susij su tuo, kad aplinkos kompleksiškas turi b ti vertintas pakankamai tiksliai ir atitinkamai apdorojamas sistemos viduje. Koks gali b ti sistemos veiklos laisv s laipsnis, t. y. kontingencija, kad darbas vykt be tampos, b t grindžiamas saugiais l kesiais?

c. Vidin socialini sistem aplinka. Iki šiol buvo kalbama apie socialines sistemas. Kadangi mes, kaip veik jai, visuomet esame žmon s, asmenys, individai, kyla klausimas, kur sistem teorijoje yra žmogaus vieta. Sistem teorija skiria *socialines* ir *psichines* sistemas. Žmogus šiuo atveju yra suprantamas kaip psichin sistema²⁴. Labiau nesigilindami psichines sistemas toliau d mes sutelksime socialines sistemas ir ten ieškosime žmogaus, nes socialin s sistemos negali egzistuoti *be* žmoni . Vis d lto neaišku, kur ia yra žmogaus vieta. Atsakymas yra vienareikšmis ir stulbinantis: socialin s sistemos susideda *tik iš komunikacijos*, taigi žmon s yra sistemos aplinka. Šiuo atveju reikia tiksliai atskirti išorin socialin s sistemos aplink nuo vidin s. Vidin sistemos aplinka yra žmon s, tiesiogiai dalyvaujantys socialin s sistemos komunikacijos procesuose. Svarbu aiškiai matyti skyrimo linij : socialin sistema gali egzistuoti tik žmoni komunikacin geb jim d ka, ta iau pavienis žmogus nepriklauso sistemai. Tai iš pradži gali stebinti, ta iau labiau sigilinus pasidaro aišku, kad visa tai, apie k žmogus galvoja, k žino ir jau ia, tik tada priklauso sistemai, kai tai yra išreiškiamą komunikacija. Šis teorinis poži ris perteikia moderni j visuomeni patirt . Vergov s santvarkos visuomen buvo iš ties sistem integruotas visas žmogus, faktiškai per smurt arba latentin baism s ir smurto gr sm . Moderniose visuomen se inkluzija (plg. apie tai pla iau 4.1) yra pasirenkama ir dažnai ribot laik trunkanti integracija tam tikras socialines sistemas. Tam tikra socialin sistema gali reikalauti, kad žmogus atsakingai nešt tik t komunikacin ind l , kuris yra reikalingas sistemoje galiojan iai prasmei. Su tuo nesuj s kišimasis asmenin gyvenim yra atmetamas, nors, aišku, tam tikros organizacijos vis tiek reikalauja, kad pamatin s nuostatos galiot visoms gyvenimo sritims²⁵.

Remiantis šiuo supratimu, kad individai, kurie yra b tini socialin s sistemos egzistencijai, sudaro *tik* „vidin “ šios socialin s sistemos aplink , nat raliai kyla klausimas, kaip gali tiksliai atrodyti abipusis panaudojimas? Sistem teorijoje ia vedamos svarbios s vokos: „strukt rinis jungimas“ ir „interpenetracija“²⁶. Šios s vokos susijusios su abipuse autopoetini sistem taka²⁷. ia gali b ti kalbama apie, pavyzdžiui, socialin sistem , kuriai yra b dingas santykis su tam tikru skai iumi individ , tiksliau tariant, psichini sistem . Tuo iš esm s pasakoma, kad socialin s sistemos gali egzistuoti tik kai jose veikia psichin s sistemos. Psichin s sistemos v lgi yra lygiai taip pat priklausomos nuo socialin s sistemos ir tokiu b du – nuo kit psichini sistem . B ti–priklausomam–vienas–nuo–kito sistem teorijoje yra vadinama interpenetracija (pažodžiui: abipusis kišimasis / sismelkimas) ir reiškia abipus *svetimo kompleksiškumo panaudojim savo kompleksiškumui kurti*²⁸. Taigi socialin s sistemos kompleksiškumui kurti reikia psichini sistem , egzistencijos ir ištekli bei geb jimo komunuoti.

2.6 pavyzdys. Organizacijos raida. B tina s lyga sukurti didelius reikalavimus atitinkan i socialinio darbo organizacij yra interpenetracija – profesionaliai parengt socialini darbuotoj veikla. Tai reiškia, kad turi b ti atitinkamo didelio asmeninio kompleksiškumo (reikiamas išsilavinimas ir gabumai) asmenys ir jie b t pasireng dirbti šiame projekte.

Strukt rinio jungimo s voka apima interpenetracijos s vok , aprašydama iš to kylan ius procesus: *Apie strukt rin jungim galima kalb ti, kai vienas steb tojas vis pirma mato, kaip sistemoje vykiai autoreprodukcijos procese yra produkuojami taip, kad kitoje sistemoje v lgi pagal*

tos sistemos specifika b t produkuojami, ir koprodukcija kitoje sistemoje vyksta kaip savo produkcija, ir galiausiai, kad produkcija ir koprodukcija gali b ti viena kita pakei iama, jei apver iamas produkcijos vyksmui sugaištas laiko santykis²⁹.

Esminis dalykas tas, kad asmenys, kaip psichin s sistemos, yra b tina konkre ios socialin s sistemos komunikacijos s lyga, bet pa ios nekomunikuoja, – tai gali tik socialin sistema – ta iau d l strukt rin s jungties jos veikia komunikatyviai. Ta iau šalia to lieka, min ta, socialin s sistemos aplinkos s mon s procesai, jei jie n ra naudojami strukt rai kurti.

2.7 pavyzdys. Organizacijos raida. Klausimas pam styti: sivaizduokite, kad, d j nemažai pastang , suk r te geban i dirbti organizacij . Ko tik sit s iš savo darbuotoj ? Koks identifikacijos ir pasirengimo dirbti (aukotis) lygis jums b t svarbus? Pabandykite suformuluoti kelis orientacijos punktus. Tam sivaizduokite es vadovas ir taip pat darbuotojas.

2.4 Kas yra sistema? – Funkcin -genetin teorija. Kita silpnoji Parsons strukt rinio funkcionalizmo teorijos grandis yra ta, kad kitimo procesai ir sistemos poky iai nebuvo šios teorijos centre. Išskirtinis pusiausvyros pabr žimas suk l aštri socialini moksl atstov , kurie nesiremia sistem teorija, kritik . Pastaruoju metu naujesniuose sistem teorijos modeliuose taip pat atkreiptas d mesys š tr kum ir jis kompensuotas. Helmut Willke tenka nuopelnas už jau esam teorij ir tyrim rezultat apžvalg bei funkcin s-genetin s teorijos suformulavim . Jis savo model pavadina – „nuo kvazisistemos iki sistemos“³⁰. Supažindinsime su pagrindin mis šio modelio mintimis. Kvazisistemos atsiranda kiekvieno žmoni susib rimo metu, visada tai reiškia komunikacijos suintensyv jim ³¹. Ta iau ar v liau iš šios kvazisistemos tikrai išsirutulios socialin sistema, priklauso nuo vairi veiksnai . Kadangi tai vienas iš pagrindini klausim , kuris atspindimas ir pateikiamame pavyzdyje, galima tuoj pat prad ti gilintis Willke teorij . Šios teorijos pradžios taškas yra Parsons AGIL schema. V lesni interpretatoriai nustat , kad funkcijos A-G-I-L gali b ti skaitomos iš eil s kaip raidos padarinys: kuriant sistem viena po kitos reikia vykdyti ištekli užtikrinimo (A), po to tiksl nustatymo (G), v liau integracijos (I) ir vertybi orientacijos (L) funkcijas. Willke pasitelkia ši mint , ta iau dar remiasi ir maž grupi tyrim medžiaga. Pagrindinis „ginklanešys“ šioje srityje yra amerikie i sociologas J. Mills³². Traktuodamas šiuos pažinimus kaip vien , Willke sukuria tok grupi , arba, bendriau tariant, socialini sistem , raidos model (4 pav.).

Paveiksle iš viršaus apa i vaizduojama raida nuo kvazisistemos iki sistemos. Parsons teorijos tai jau min tas AGIL modelis. Mills teorija paaiškina, kaip paeiliui tam tikri grup s uždaviniai gali b ti realizuoti per specifini grup s vaidmen atsiradim . Suformulavus sistem teorijos pagrindu, tai reiškia, kad sistemos kompleksiškas vis did ja. Tai suteikia grupei geb jim optimizuoti vidinius procesus taip, kad nuolatinis ir vis atidesnis aplinkos steb jimas leidžia vis geriau prisitaikyti prie aplinkos. Po to, kai, sistemos–aplinkos–diferencijos stabilumas yra pakankamai užtikrintas, grup sugeba nusistatyti savo tikslus ir uždavinius. Visiškai susik rusios grup s lygis yra pasiekiamas, kai pavyksta per refleksij skatinti iš pa ios sav s kylant grup s augim .

Willke savo socialini sistem k rimosi ir evoliucijos model remia b tent šiomis formuluot mis. Ta iau jis išple ia savo evoliucijos model , parodydamas kiekvienoje pakopoje atsirandan ias problemas, pasekm s problemas ir iš to kylan ias sprendim schemas. Svarbiausias Willke našas yra tas, kad jis išryškina specifines raidos problemas, kurios tam tikroje pakopoje yra išsprendžiamos, bei to sprendimo sukeltas pasekm s problemas. domus aspektas yra tas, kad sprendimai vienu lygmeniu neišvengiamai sukuria pasekm s problem evoliuciškai aukštesniu lygmeniu, vadinasi, galutinio sprendimo ieška yra bepras m .

Teoriniam pagrindimui ia reik t paaiškinti svarbiausius nuolat atsirandan i pasekm s

PARSONS		MILLS			WILLKE		
Funkcijos	Dalinės sistemos	Grupių uždaviniai	Vaidmenų tipai	Funkcijos	Problema	Fasekutė problema	Sprendimo schema
A Išteklių užtikrinimas	Ekonomika	Poreikių patenkinimas	Pagrindiniai vaidmenys	Ribų nubrėžimas	Aplinka	Dalykinis kompleksiskumas	Asimiliacija
G Tikslų nustatymas	Politika	Poreikių patenkinimo garantija	Normatyviniai vaidmenys	Strukturų sukūrimas	Stoka	Socialinis kompleksiskumas	Vaidmenų diferenciacija
I Integracija	Socializacija, teisė	Kolektyviniai tikslai	Instrumentiniai vaidmenys	Proceso valdymas	Tvarke	Laiko kompleksiskumas	Proceso taisyklės
L Vertybių išsaugojimas	Kultūra, religija	Grupės apsisprendimas	Vadovavimo vaidmenys	Refleksija	Identitetas	Kognityvus kompleksiskumas	Integracija
		Grupių augimas	Generatyviniai vaidmenys	Genėzė	Evolucija	Sistemos kompleksiskumas	Generatyvoji diferenciacija

4 pav. Sistem raidos pagal Parsons, Mills ir Willke apžvalga

problem aspektus. Willke juos susiejo su kompleksišku (plg. juodžiau išryškinti skilti Willke 4 pav.). Vertėt š kompleksišku panagrinėti atidžiau, kad vienu kartu pamatytume esmines kiekvienos raidos pakopos problemas ir jų sprendimo modelius. Iš anksto reikia pasakyti, kad kompleksiško r šis atskyrimas yra grynai metodinis, praktikoje tokio aiškumo ne manoma rasti.

Sistemos k rimosi lygmeniu (S) rib nustatymo funkcija siekiama išspręsti aplinkos problem , sistemos ir aplinkos diferencijos problem . Pirmas sunkumas yra *asmen* (psichini sistem) *traukimas*. Akivaizdu, kad rib nustatymas ir sistemos susik rimas gali pavykti tik kai komunikacijos dalyvi skai ius ir iš komunikacijos atsirandantis komunikacijos intensyvumas peržengia reikaling lyg . Sistemos k rimas gali nepavykti, jei dalyvauja nepakankamai dalyvi ir neatsiranda užtenkamai su sistema susijusi komunikacijos ryši . Ankstesniame skyriuje (2.3c) tai buvo pagr sta interpenetracijos ir strukt rinio jungimo, kurie yra b tini naudojant psichines sistemas, s vokomis. Faktiškai tai reiškia konkurencij su kitomis socialin mis sistemomis. Willke rib suk rimo pasekm s problem vardija kaip **dalykin kompleksišku** . Dalykinis kompleksišku masi lo „asimiliacij “ (abiems šalims naudingas naudojimas ir apsikaitimo procesai) kaip sprendimo schem , kad b t galima panaudoti išteklius iš aplinkos, kol sistema dar n ra paj gi j susikurti. Pasitelkus asimiliacij , kaip sprendimo schem , pereinama prie kito sistemos k rimosi lygmens funkcijos ir problemos.

Pavyzdys. Socialin ms organizacijos ia šalia kit problem iškyla problema, ar j teikiama paslauga naudosis pakankamai klient ir ar paslauga bus jiems priimtina.

Adaptacijos lygmeniu (A) atsiranda *stokos* problema. ia kalbama apie tai, kaip tvarkyti dar per menkus ir nesaugius išteklius sistemos viduje, kad b t garantuotas sistemos stabilumas. Šias didesnio veiksmingumo operacijas sistemos viduje galima pasiekti tuo, kad ne visi sistemos nariai³³ turi atlikti tuos pa ius uždavinius, gali specializuotis. sistem yra integruojami ne asmenys, o j , kaip vairi vaidmen atstov , specifinis našas. Pasekm s problema atsiskleidžia kaip **socialinis kompleksišku** ir yra sprendžiama per vidin diferenciacij arba vaidmen diferenciacij .

Pavyzdys. Kai kuriasi socialinio darbo organizacija, iš pradži socialiniai darbuotojai daro visus reikiamus darbus (buhalterija, projekt rašymas, visuomen s informavimas, derybos su valstyb s institucijomis, socialinis darbas ir pan.). Kai organizacija susikuria, paskiri darbai dirbami tam tikr žmoni , kiekvienas nebeturi užsiimti viskuo.

Strukt ros, kaip latentškai veikian ios vertybi baz s, k rimosi lygmeniu (L) yra sprendžiama *tvarkos* problema, t. y. l kes i , kad tam tikri veiksmai bus atliekami. Pasekm s problema atsiskleidžia kaip **laiko kompleksišku** ir atveria naujas sistemos operacij galimybes. Sistema susikuria galimyb diferencijuotai reaguoti ne tik aplinkos, bet ir savo vidaus vykius. Mechanizm , kuris tam padeda, galima aprašyti per *strukt ros ir proceso* atskirt . Tai reiškia, kad socialin sistema vairi strukt r viduje gali laikytis *vis kit proceso taisykli* .

Pavyzdys. Dabar jau manoma sukurti socialin s organizacijos administravimo aparat , kuris griežtai laikosi teisini ir ekonomini reikalavim , bei tur ti konsultavimo ar r pybos skyrius, kurie vadovaujasi pagalbos teikimo d sningumais ar profesionalios intervencijos d sniais. Jei abi sritys viena kit papildo ir kartu palieka pakankamai laisv s specifiniams veiksams, tokios organizacijos paj gumas, ypa santykio su aplinka, labai padid ja. Svarbus aspektas yra tai, kad dabar jau manoma rinkti *žinias apie strukt rinius relevantiškus veiksmus*, tas žinias perduoti ir taip tvirtinti diferencijuot profesionalum .

Proceso valdymo ar integracijos lygmeniu (I) laikas dar kart tampa problema, d l to, kad dabar gali b ti aiškiai atskiriamas *elgesys nuo veiksm* . *Elgesys* ia reiškia beveik laiko neatskirt reakcij aplinkos vykius, o *veiksmai* yra apibr žiami kaip kit laik perkeltas operavimas, remiantis asmeniniu interesu. Jeigu tam tikros sistemos ribose, palyginti su aplinka, yra pakankamai ištekliai , strukt r ir metod , ji gali per laiko priklausymo netolydumus (santykio

nutraukimai) sukurti savitą erdvę veiksmams. Pasekm s problema ia pavadinama **operatyviniu kompleksišku** ir veda prie *refleksyvumo* kaip sprendimo schemos. Organizacijos paj gumas tapo ypa didelis, ir sistema jau gali formuluoti savo tikslinius sivaizdavimus, ta iau dabar sistema tampa problema pati sau: individ , t. y. vidinis aplinkos psichinis sistem , asmeniniai interesai ir konkurencija d l ištekliai su kitomis socialin mis sistemomis išorin je aplinkoje reikalauja *refleksyvumo* žvelgiant nauj integracij jau kitu lygmeniu.

Pavyzdys. Socialin organizacija šioje pakopoje jau yra palyginti gerai situotini, atrado t stin savo veiklos lauk ir net iš dalies pati j formuoja. Dabar iškyla darbuotoj identifikacijos klausimas. Asmeniškai atliekamas darbas turi derintis su kit darbuotoj veikla; tai gali b ti problemiška, jei darbuotojai turi skirtingus profesionalumo standartus (pvz., d l skirtingo išsilavinimo lygio) arba tiesiog yra skirtingos asmenybės.

Refleksijos lygmeniu, t. y. savo tiksl nustatymo lygmeniu (G), iškyla sistemos identiteto problem . Jos sukelia **kognityvaus kompleksišku** pasekm s problem . Tai reik t suprasti kaip geb jim diferencijuotai suprasti, vertinti ir autonomiškai apdoroti informacij – tai galioja ir psichin ms, ir socialin ms sistemoms. Šis problem laukas dar mažai pažintas³⁴. Žinoma tik tiek, kad kalbama apie *teorini žini* gijim , j vertinim ir geb jim jomis pasinaudoti. Žini šiuo lygmeniu yra sunku gyti, nes j ne manoma akivaizdžiai rekonstruoti iš žemesni j lygmen veiksm instrukcij . Mes priart jame prie *emergencijos* problemos, kuri galima nagrin ti baigus aiškintis ši evoliucijos *nuo kvazisistemos iki sistemos* schem .

Pavyzdys. Kai socialin s organizacijos profesionalumas yra aukštas ir darbuotojai visiškai identifikuojasi su savo darbdavio tikslais, kyba *integraciniai* reikalavimai. Atsiranda b tinyb ieškoti b d , kaip lygionis teis mis sistemos veikloje suderinti „objektyvias“ žinias apie darb , „subjektyvias“ jausmus ir kolektyvines nusistov jusias normas. Problema yra ta, kad, viena vertus, kalbama apie mokslo standartus („objektyvios“ žinios apie darb), kita vertus, – apie asmenin tikrum („subjektyv s“ jausmai) ir galiausiai – apie demokratiškai atrandamas normas (kolektyvini norm nustatymas). Visi šie dalykai n ra vienas kito³⁵ redukcija.

Autonomijos radimo, t. y. generatyviosios diferenciacijos lygmeniu (A), Willke nepateikia tikslaus pasekm s problemos – **sistemos kompleksišku** paaiškinimo. Ta iau b t galima manyti, kad ia kaupimo principu bendrai veikia iki šiol visos min tos kompleksišku r šys. Kyla nauja sistem teorijos problema, susijusi su *emergencijos* s voka: pl tojant generatyvi j sistem teorij buvo susidurta su savavališku fenomenu. Pasteb ta, kad žemesni sistemos k rimosi pakop ne manoma apeiti (pavyzdžiui, visuomet yra b tina išspr sti adaptacijos problem !), ta iau šios s lygos negali paaiškinti operacij aukštesniais lygmenimis. Taip paaišk jo, kad naujos savyb s, kaip sistemos k rimosi ar raidos sudedamoji dalis, atsiranda tik ir tod l tik sistemos viduje ir negali b ti paaiškinamos iš prieš tai buvusi konsteliacij . Taigi galimas toks apibr žimas:

Emergencija (emergentin s savyb s): tokios sistemos savyb s, kurios yra nepaaiškinamos jos element savyb mis. Šios savyb s yra naujos ir b dingos tik ir pirmiausiai pa ios sistemos lygmeniu. Ši savybi negalima priskirti elementams, tik tam tikram selektyviam visos sistemos element ryšiui. Tod l redukavimas pagal skirtingus (evoliucionariai sukurtus) *emergencijos* lygius yra ne manomas³⁶.

Ši schemiškai apib dint Willke sistemos raidos nuo kvazisistemos iki sistemos teorij galima vardyti dirbtiniu žodžiu SALIGA, savo skambesiu artimu s vokai s *lyga*. Sukonkretinus AGIL schem , susidaro tokia raidos eil (5 pav.).

Rib suk rimas	Ištekliai laim jimas	Strukt ros suk rimas	Proceso valdymas	Refleksija	Genez
Sistemos rib suk rimas	Adaptacija	Latentin s strukt ros, t. y. vertyb s	Integracija per normas	Goal, arba tiksl , nustatymas kaip procesas	Autonomija kaip refleksyvus augimas
S	A	L	I	G	A

5 pav. Nuo AGIL prie SALIGA (autorius adaptacija pagal Willke)

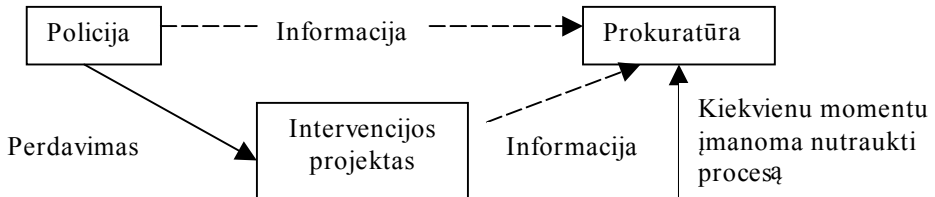
Raides SALIGA³⁷ galima skaityti kaip „s lyg , reikaling visiškam socialin s sistemos susik rimui“. Galvojant apie organizacij raid socialinio darbo srityje, galima pamatyti, kokio vidaus strukt ravimo reikia, kad atsirast savarankiška, autonomiška ir refleksyviai toliau besipl tojanti, naši organizacija.

3. Intervencijos teorijos problemos

Prieš tai buvusiame skyriuje buvo nagrin jamas *mezolygmuo*, t. y. organizacijos lygmuo, dabar kreipsime d mes *mikrolygmen*, t. y. veikimo sistem lygmen . Antrame skyriuje supažindinome su sistem teorijos pagrindais, remdamiesi socialinio darbo organizacijos k rimo pavyzdžiu. Tre io skyriaus atraminis pavyzdys – konsultavimas arba intervencija socialiniame darbe. Tam, kad b t galima tinkamai aprašyti reikalingus vyksmus, ir toliau bus laipsniškai atskleidžiamas sistem teorijos pažinimas. Esminis akcentas yra triada *steb ti – suprasti – intervenuoti (siterpti)*. Šitai aiškinamiesi jau esame aukštame sistem teorijos lygyje, ta iau b tent tai galiausiai pad s suvokti svarbius socialinio darbo praktikos dalykus. Šis ryšys tur t paaišk ti iš toliau pateikiamo pavyzdžio:

3.1 pavyzdys. Socialinio darbo intervencija. Sakykime, kad m s organizacija (2 skyriaus pavyzdys) teikia konsultavimo paslaug ³⁸. Konsultacijos teikiamos, kai policija smurtautoj perduoda šiam intervencijos projektui, kur tur t b ti bandoma, užuot byl perduoti prokurat rai, taikyti socialin pedagogin diversijos priemon . Klientas turi galimyb pasirinkti: arba jis nori vykdyti konsultacijas teikian ios organizacijos keliamus reikalavimus, arba patenka pas prokuror , nežinodamas, kas jo laukia. gyvendinant intervencijos projekt numatomi aštuoni konsultavimo pokalbiai.

Pradžios situacija:

<p>Pirmasis pokalbis</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anamnez ir informacijos konsultacija apie padaryt poelg (teisiškai, veiksm r mai) – Pasi lymas dalyvauti projekte: pasirinkimo „savanoriškumas“ (bet kuriuo metu proces yra manoma nutraukti, tuomet kelias vest prokurat r) – klientas turi apsispr sti, nori dalyvauti projekte ar nenori 	<p>S</p> <p>Sistemos k rimas</p>
<p>Pirmasis pokalbis (t sinys, jei klientas nori likti projekte)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Poelgio tyrimas (Tikslas: Kaltininkas kaip asmuo n ra tapatinamas su padarytu poelgiu: kaltininkas tai mato kaip pirm j „naud “ sau) – Susitarimai d l konsultacini pokalbi eil s (klientas v l gali apsispr sti, ar jis nori dalyvauti, jei ne – prokurat ra) 	<p>A</p> <p>Ištekli laim jimas</p>

<p>Antrasis pokalbis</p> <ul style="list-style-type: none"> – Konsultacij eil s kaip strukt ros (trukm , l kes iai) ir kaip proceso (konsultanto bandymas pasitelkti s kming komunikacij) nustatymas. – Konsultavimo tikslo ir motyvacijos nustatymas (bendras tikslas: „Prisiimti atsakomyb už padaryt poelg ir bandyti keisti savo smurtaujant elges“) – žanga konsultavim 	<p>L</p> <p>Latentiniai elgesio modeliai</p>
<p>Pokalbi eil (pagrindin dalis; nuo antro iki penko arba šešto pokalbio)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Intensyvia komunikacija sukuriamos savitos taisykl s (ia turi b ti sukurtos „ekvivalencijos strukt ros“) – Galimybi išpl timas per dialog 	<p>I</p> <p>Integracija</p>
<p>Pokalbi eil (šeštas, septintas pokalbiai)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dialogo metu suformuluoti savus tikslus (pasirinkti iš nauj galimybi) – Strukt rinio jungimo komunikacinis problematizavimas (naujo identiteto aspektas – kaip jis yra priimamas?) 	<p>G</p> <p>Savo tikslo suradimas</p>
<p>Konsultavimo baigimas (aštuntas pokalbis)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nustatymas, kaip bus užtikrinti nauji veiksmai ir norai – Galb t susitarimai socialiniame tinkle arba orientacija naujus socialinius tinklus: autonomijai reikia komunikacinio pripažinimo 	<p>A</p> <p>Autonomija v l atgauta</p>

Š lentel je pateikt pavyzd aptarsime išsamiau. žanga toliau einant poskyr yra orientuota praktik , ta iau kartu bus pl tojama ir sistem teorijos pozicija. Kituose poskyriuose sistem teorijos poži riu aiškinami tolesni intervencijos etapai.

3.1. Sistemos k rimas ir naratyvin s klausim technikos. Po to, kai intervencijos projektui policijos perduotas smurtautojas³⁹ suteik socialiniam darbuotojui pirmin informacij apie save (anamnez), o konsultantas j informavo apie intervencijos projekto galimybes (konsultavimas vietoj prokurat ros), jis priešpriešinamas alternatyvai, kur iš dviej keli pat s pasirinks. Kalbant sistem teorijos kalba, ia sprendžiama, ar apskritai *susikurs sistema* (S: Sistemos arba rib k rimas), kurioje b t pasiektas reikiamas dalykinis kompleksiškumas. Be klient , kurie nori konsultuotis, socialiniai darbuotojai negali gyvendinti socialin s sistemos „konsultavimas kaip intervencija“. Jeigu klientas apsisprend likti ir dalyvauti projekte, tuomet pirmojo pokalbio antroje dalyje atliekamas vadinamasis „poelgio tyrimas“. Svarbiausia – išryškinti pat poelg . Ta iau tai kartu reiškia, kad konsultantas – tiek sau, tiek klientui! – turi pasiekti, kad klientas neb t visiškai tapatinamas su padarytu poelgiu. Tai reiškia, kad viso žmogaus identitetas negali b ti tapatinamas su vienu jo poelgiu, taigi tik vienu asmens aspektu. *Poelgis turi tapti objektu*, kad pirmoji distancija pokalbyje apskritai b t manoma. Šis konsultavimo etapas yra nepaprastai svarbus, kadangi nuo jo priklauso tolesn s komunikacijos galimyb s. Generatyviojoje sistem teorijoje šis žingsnis yra vadinamas *ištekli laim jimu* (tai pat A: Adaptacija). Po to, kai asimiliacija, kaip dalykinio kompleksiškumo sprendimas, pavyko, t. y. klientas sutiko dalyvauti konsultaciniuose pokalbiuose, turi b ti išspr sta socialinio kompleksiškumo kaip pasekm s problema. Tai vyksta per *dvigub vaidmen diferenciacij* , t. y. išsirutulioja konsultanto ir kliento vaidmenys. Šis žingsnis gali b ti veiksmingas tik konsultanto dalykin s intervencijos d ka. Konsultantas ia pasitelkia profesionalaus pokalbio vedimo žinias. Naujesni j laik diskusijoje

si lomas metodas iš kokybiniai socialiniai tyrim sritis, jo tikslas – kaip manoma išsamesn kliento *relevancijos strukt r rekonstrukcija*⁴⁰. Š metod mes vadiname naratyvine klausim technika. Konsultantas, duodamas pasakojim generuojan ius klausimus, bando paskatinti, netgi išvilioti iš kliento ekspromptin pasakojim arba pasakojimo fragmentus. Kod l tai yra manoma ir netgi naudinga, tur t atskleisti šios tez s:

- Visi žmon s⁴¹ *m gsta pasakoti apie savo gyvenim* , nors ia taip pat yra amžiaus ir lyties ypatingum .
- Pasakoti vykius iš savo gyvenimo yra *palyginti lengva*, nei, pavyzdžiui, kalb ti apie motyvacij ar jausmus.
- Jeigu kas nors susidom j s klauso kažkieno gyvenimo pasakojimo, kyla pasakojan iojo *sav s vertinimas*.
- Pats pasakojimas atskleidžia *kalbin s išraiškos specifin form* , kuri yra paremta savitu strukt ros modeliu, t. y. žmones seka savo pasakojimo k rimo modeliu patys jo nežinodami.
- *Pasakojimo strukt ra* yra atpaž stama iš pasakojimo žangos, pagrindin s pasakojimo dalies su dominuojan ia linija ir pasakojimo pabaigos. Pasakojimo t km kartais yra nutraukiama, kai m ginama paaiškinti klausytojui nesuprantamus dalykus, ta iau paprastai pasakotojas v liau pats gr žta prie pagrindin s pasakojimo linijos.
- Faktiškai esminis pasakojimas turi *tik sau b ding logik* , nuo kurios pats pasakotojas vargiai tegali pab gti, tai reiškia, kad *pats pasakojimas veda savo pasakotoj priek* .
- Taip pasakojimas atskleidžia tai, kas pasakotojui savo paties gyvenime yra svarbu. Jis velka tai tam tikr vyki , kuriuos savavališkai pasirenka, atpasakojim . Mes kalbame apie tai, kad ia išryšk ja jo gyvenimo *relevancijos strukt ros*.
- Konsultantas yra tik šio proceso *klausytojas*, v liau refleksijos metu jis pabando rekonstruoti relevancijos strukt ras.

Konsultantas turi geb ti skatinti tok ekspromptin pasakojim . Ypa geb ti formuluoti dalyk nukreiptus pasakojim generuojan ius klausimus, jis tur t mok ti aktyviai klausyti, t. y. neverbaliniais signalais („Ne manoma nekomunikuoti“) rodyti savo d mes ir vertinim . Jeigu pavyksta paskatinti š ekspromptin pasakojim arba bent jo fragmentus, yra pasiekiami keletas pozityvi poveiki , kurie svarb s tolesniam konsultavimo vyksmui arba socialin s sistemos „konsultavimas kaip intervencija“ evoliucijai:

- Gali b ti sukurtas *pasitik jimo pagrindas*, nes klientas mato, kad j yra ži rima rimtai.
- Konsultanto ir kliento komunikacijos metu atsiranda *esminis supratimas*, kaip klientas išgyvena savo pasaul ir j vertina, taigi apie jo relevancijos strukt ras.
- *Vyko (atvira) komunikacija*, kurios pagrindu galima v lesn komunikacija.
- Ši konsultavimo dal profesionaliai organizavus konsultantui pavyksta prad ti kurti *dvejop vaidmen diferenciacij* .

Konsultantas turi vengti per greito kliento vertinimo arba net „bandym gerinti pad t“. Pagrindin taisykl : konsultantas netur t argumentuoti prieš klient , net jei jam pasakojimo turinys ir kelia dideli abejoni , nes nugal j s (argumentuodamas) jis socialinio darbo atžvilgiu pralaim s!

3.2. Steb jimas – supratimas – intervencija. Socialinio darbo veikimas sistem teorijoje yra suprantamas taip pat kaip socialin sistema. Tod l veiklos procesai gali b ti vaizduojami ir analizuojami kaip sistemos raida. žanginiame poskyryje tokios socialin s sistemos raida iki ištekli laim jimo lygmens buvo atskleista „socialinio darbo intervencijos“ pavyzdžiu. Tolesnis aiškinimas apie steb jim , supratim ir intervencij n ra prieš tai buvusio aiškinimo t sinys, ta iau tai yra labai svarbu pirmiems dviem konsultavimo žingsniams. Taigi šiame poskyryje pateikiama kita konkuruojanti perspektyva.

Sistem teorijoje s vokos *steb ti ir suprasti* neišvengiamai priklauso prie s vokos *intervencija*.

Pastarosios ne manoma apib dinti be pirm j dviej . Aptarsime kiekvien s vok atskirai, kad b t galima suprasti bendr „socialinio darbo intervencijos“ kaip sistemos veikimo kompleks .

a. Steb jimas⁴². Ekspertus nuo neprofesional skiria steb jimo menas, t. y. geb jimas pamatyti svarbius skirtumus. Geras steb tojas: a) turi b ti paj gus apskritai matyti skirtumus; b) iš ši skirtum jis turi sugeb ti išvesti reikšmes.

Pirmas dalykas (a) n ra labai sunkus, nes tai iš dalies yra technin problema. Tiek gamtos moksl atstovai naudoja pritaikytus renginius (teleskop , mikroskop ir kt.), tiek socialiniai darbuotojai gali tur dami žini ir naudodami anamnez s klausimynus, tinkamus steb jimo kriterijus ir klausim technikas etc. pamatyti skirtumus ir juos rinkti. Antras (b) dalykas yra daug sunkesnis, nes išvesti reikšmes pavyksta tik remiantis išsamiomis hermeneutikos žiniomis: kad b t galima atpažinti ir vertinti konkretaus veiksmo reikšm , steb tojui reikia žinoti, jog egzistuoja bendrosios prasm s, o jis turi mok ti atskirti ypating j reikšm lygindamas su bendruoju turiniu.

3.2 pavyzdys. Socialinio darbo intervencija. *Socialiniame darbe paprastai interakcija vyksta tarp skirting socialini sluoksni žmoni – b tent tarp gerai išsilavinusi socialini darbuotoj ir žemo socialinio sluoksnio klient . Nor damas suprasti kito žmogaus kalbin elges ir konkre ius posakius, socialinis darbuotojas privalo tur ti pagrindini žini apie kalb ir ypa apie specifinius kalbinius kodus. Taip pat žinotina, kad šie kalbiniai kodai priklauso nuo tam tikros pad ties socialin je aplinkoje⁴³ ir kiek komunikacijos dalyviai skiriasi pagal savo pad t socialin je aplinkoje. Be to, socialiniam darbuotojui turi b ti aišku, kad jis pats gali žinoti savo pad t socialin je aplinkoje, ta iau negali iš jos pasitraukti. Tik tur damas šias pamatines žinias, jis gali kelti tinkamus klausimus apie atskir sekvencij reikšmes, ta iau tam v lgi b tina hermeneutin kvalifikacija.*

Kaip atsiskleidžia steb jimas sistem teorijos poži riu? Tiek psichin s, tiek socialin s sistemos yra, min ta, autopoetinis sistemos. Taigi jos abi gali remtis tik savo aplinka, jos yra autoreferencin s. Socialini sistem autoreferencin s operacijos yra *komunikacija*, o psichini sistem – *s mon* . Pa i sistem aplinka joms lieka uždara, t. y. komunikacija vyksta tik pa ioje socialin je sistemoje, o s mon tik pa ioje psichin je sistemoje. Mes, pavyzdžiui, negalime sužinoti žmogaus min i , ir komunikacija lieka mums nežinoma, kol nesame sistemos dalis, taigi nedalyvaujame tam tikr prasm turin ioje komunikacijoje⁴⁴. Kadangi sistemos turi išlaikyti savo aplinkos diferencij , jos yra egzistenciškai priklausomos nuo aplinkos⁴⁵, tod l privalo nuolat steb ti savo aplink . Esminis dalykas yra tas, kad kiekviena sistema tai gali daryti *tik ir tiktai pagal savo pa ios prasm , pagal savo pa ios logik* . Tik pa ios sistemos prasm padeda sistemai nuspr sti, su kokia prasme ji susiduria aplinkoje. Mes tai vardijame kaip *autoreferencin uždaram* . Iš to išplaukia tokios išvados apie steb jimo s vok sistem teorijoje:

(1) *Steb jimo (stebin iojo) logika* niekada n ra *stebimos sistemos* logika.

(2) Objektas tampa objektu tik kai steb tojas gali j *vardyti*, tod l, kad nustat skirtumus, ir kai gali j *aprašyti*. Tol kol objektas neturi s vokos, jam neegzistuoja pats fenomenas.

(3) Tai, kas pasteb ta, priklauso ne nuo paties objekto, bet nuo steb tojo *autoreferencijos*.

Galima pasakyti, kad (kitos) sistemos *identitetas* n ra objektyvus, jis steb tojui atsiskleidžia jo paties kalbiniu išskirimu, ir tik ten, kur steb tojui pasirodo es s prasmingas. Iš principo tai pasakytina ir apie sav s pažinim , kai psichin sistema pati sav s klausia, kas ji yra kaip žmogus.

b. Supratimas. Pagal sistem teorij supratimas, kaip tai suprantama kasdien je kalboje, b tent sikišimas arba sijautimas (ir per tai supratimas) svetim s mon , yra ne manomas. Kitos sistemos platesnis supratimas lieka ne tik tinas, kadangi steb jimas visuomet priklauso nuo savo kriterij , prasm s ir vertinimas turi prasm tik kaip autoreferencija. Vis d lto supratimas atrodo galimas ir netgi b tinas⁴⁶. Sistem teorijoje yra pateikiamos keturios supratimo galimyb s:

1) psichinės sistemos supranta psichines sistemas; 2) psichinės sistemos supranta socialines sistemas; 3) socialinės sistemos supranta psichines sistemas; 4) socialinės sistemos supranta socialines sistemas.

Yra aišku, kad manoma esant skirtingą supratimo procesą. Tai jau iš principo galima pasakyti, kad supratimas negali vykti per „pažvelgimą“ kitomis sistemomis, nes jos viena kitai nėra transparentinės. Supratimas gali vykti tik per stebėjimą, o stebėjimas tik per komunikaciją, nes komunikacija emerguoja – taigi: kuria sistemą! – *tam, kad* šiaip viena kitai neprieinamos sistemos *per komunikaciją* suprastų viena kitą. Taigi *kelias* – rėpdingas *stebėjimas*, visų pirma vadinant ir aprašant skirtumus. Antru žingsniu stebėjimas su stebėjimo pagalba rekonstruoja stebėjimo fenomeną (elgesio ar veiksmo) modelį ir – trečiasis žingsnis – pateikia jį komunikacijos procese kitai sistemai diskutuoti. Kartu jis vėl stebėjimą reaguoja, taigi komunikaciją, sužadintą kitos sistemos, tam, kad savo modelį patobulintų vis iš naujo cirkuliariai atlikdamas šį procesą.

3.3 pavyzdys. Socialinio darbo intervencija. *Konsultantas tiksliai laikosi naratyvinių klausimų technikos nurodymų: duodamas pasakojimą generuojant klausimus, jis paskatino klientą atvirai komunikacijai. Žinodamas, kad veikdamas, t. y. duodamas tarpinius klausimus, jis vadovaujasi tik savo logika, stengiasi kiek manoma nepertraukti šio eksperimentinio pasakojimo. Jis aktyviai klausosi ir leidžia klientui pajauti, kad „aš seku tavo žodžius“. Tik klientui baigus savo pagrindinį pasakojimą, jis pateikia grąžinimą jį klausimą apie tai, ko nesuprato klausydamas. Kai šis klausimas dalis išsenta, jis duoda klausimą, kuriuos diktuoja jo paties logika. Tik pasiekus šį viso nueito kelio vietą, jis pateikia diskusijai savo modelį. Parankūs metodai yra atspindėjimas arba vaidmenų perėmimas. Tai palengvina klientui pakoreguoti tai, ką konsultantas neteisingai suprato. Šis procesas padeda konsultantui išvengti išankstinių nuomonių apie motyvus arba prikišti „tyrinėjimus“, kuriais jis tik jo.*

Norint profesionaliai suprasti, svarbu atkreipti dėmesį į *disensuso (nonkonformistiškumo) prileidimą*. Padeda ne per greitai, tariamas susitarimas, o tik tikrasis modelio išbandymas. Tam iš tiesų pasiekti būtina ir konfrontacija su neatitiktimis ir nutylėjimais dalykais, ta jau tik kai tarp pašnekov atsiranda pasitikėjimo pagrindas.

Kitas esminis skirtumų vertinimo aspektas – atkreipti dėmesį į *konteksto reikšmę* ir ją iširti. Tam, žinoma, būtina žinoti apie nuo konteksto priklausomą elgesį apskritai. Kasdienybėje kontekste paprastai turime šiuos žininius net to ne tardami. Profesionalaus darbo kontekste, pavyzdžiui, konsultavimo pokalbiuose, reikia atitinkamą žininį, kaip jau minėjta, aptariant „stebėjimą“ ir slygų analizę (Goffman).

Socialinėje-terapeutinėje veikloje pereiti nuo supratimo prie intervencijos galima nevienodai su kmingai. Tai jau atviros komunikacijos erdvė, kuri atsiranda klausantis laisvo pasakojimo, palengvina supratimą ir intervenciją. Sistemų teorijoje ši erdvė yra vadinama „*ekvivalencijos struktūra*“⁴⁷ sukurimu. Yra manoma, kad tai konstravimas tikrovė, kurios atsiranda kaip abipusis komunikacijos produktas ir kiekvienam palieka erdvės dar ir konstruoti savo tikrovę. Šiuo atveju geriausia būtų galima sivaizduoti komunikacinio autoriaus ir skaitytojo santykį. Jis grindžiamas abipusiu interesu, ta jau vienas partneris neturi galios nulemti kito konstrukcijos, bet vis dėlto gali paveikti ateities.

c. Intervencija. Tam, kad būtų galima pristatyti sistemų teorijos intervencijos sampratą, verta prieš tai aptarti *pagrindines socialinio darbo intervencijos problemas*. Pažymėtina, kad *kliento sistema* gali reikšti ir vieną asmenį, t. y. psichinę sistemą, ir *šeimą* arba *grupą* (klik) arba net visą miesto rajoną ar bendruomenę, taigi – socialines sistemas. Lygiai ir slygų voka *socialinis darbuotojas* ir *konsultantas* galima suprasti ir asmeniškai, ir kolektyviai, kadangi socialinio darbo praktika stipriai remiasi komandine refleksija, o tai jau yra socialinė sistema, nes grindžiama komunikacija. Sistemų teorija atkreipia dėmesį į tokias slygas:

- Socialinis darbuotojas gali tik iš išorinių ženklų pabandyti išsiaiškinti, kur slypi kitos sistemos

problema ir kiek ji yra signalas jusi tam tikru kontekstu. Nuo to priklauso, ar ši kita sistema taps „klientu“, „socialinis problemos židiniu“ arba „atveju“⁴⁸.

- Net ir vadovaujantis dideliu profesionalumu ir pakankamai ilgu ir intensyviu stebėjimu, *stebėjimo kriterijai niekada nesutampa visiškai*, o tik priartėja prie kitos sistemos specifinių operavimo būdų kriterijų.
- Yra didelis pavojus, kad klientų sistema *kiekvien esmin pokytį priims kaip pavojų* (norint išlaikyti homoeostazę) ir bandys nuo to apsiginti. Tai pavyksta asmenims, t. y. psichiniams sistemoms, perkeltiant ar jos nepripažįstant, nes jiems stebėjimo nėra žvelgiama.
- Net jei socialiniam darbuotojui reikėtų stebėjimo dėka pavyko sukurti gerą modelį, vis tiek lieka neaišku, *kaip paveikti klientų sistemą, kad ji leistų vyksti reikalingiems pasikeitimams*. Nepaisant to, intervencija nuolat atliekama. Tai jau yra aišku, kad intervencijos *forma* lemia, ar ji bus klientui priimtina. Socialinio darbo intervencijos loginė dilema beveik visuomet yra ta, kad jos tikslas yra stiprinti autonomiją⁴⁹, tačiau pati intervencija tam ir prieštarauja: nes kažkas veikia iš išorės. O autonomija reiškia „pats-sau-vadovauja“, taigi valdymas pagal savo sivaizdavimus. Sistemų teorija grindžiama intervencijoje⁵⁰ siūlomas toks sprendimas: su klientu reikia sukurti naują socialinę sistemą. Ši naujoji sistema yra kliento ir konsultanto komunikacijos sistema, t. y. konsultavimo sistema. Konsultantas per komunikaciją traukia intervenciją konsultavimo sistemai, vadinasi, yra produkuojama komunikacija, kuria galės remtis tolesnė komunikacija. Dabar supratimas yra manomas, nes, minima, komunikacija gali suprasti pati save. Iš to yra manomas intervencijos procesas per struktūrinius jungimus. Klientas, bendamas konsultavimo sistemos „vidaus aplinka“, prisidėjo prie to, kad komunikacija šioje socialinėje sistemoje būtų manoma, ir ji kartu produkavo. Kaip psichinė sistema jis konsultavimo sistemai patiria kaip savo paties aplinkos svarbią dalį. Bandydamas išlaikyti savo sistemos–aplinkos diferenciją, jis privalo reaguoti aplinkos pasikeitimams. Reaguoti jis gali tik autoreferentiškai remdamasis savo paties prasme. Jis yra priverstas reaguoti, tačiau gali lengviau tai priimti, nes pats dalyvavo kuriant naujos aplinkos konsteliaciją. Jei šis procesas šalia to vyko dar ir anksčiau aprašytose *ekvivalencijos struktūrose*, intervencijos impulsas priimtas pavyks geriau. Dilema išspręsta: intervencija bus manoma kaip autopoetinė reakcija aplinkos pasikeitimams, kuriuos klientas, kaip komunikacijos dalyvis, pats produkavo kartu. Jo sileidimas intervencijai pagal tai būtų prasmės koprodukcija psichinėje sistemoje prasmės produkcijos konsultavimo sistemoje atžvilgiu.

Bendras intervencijos apibrėžimas galėtų būti toks: intervencija yra vieno reikšmingo skirtumo paveikimas operavimu, kur naudoja (kliento) sistema. Intervencijos⁵¹ žingsniai:

- Būtinai stebėti *kliento sistemos komunikacinę situaciją* vykstant, įvardyti (sukurti pirmą modelį), suprasti (pasiekti priimtą modelį), žinoti jo rimtai arba pripažinti (visai nesvarbu, kad jis gali pasirodyti *nes moningas*, nes kuria identitetą).
- Reikia tikintis kliento sistemos *pasipriešinimo ir apsimetimo* jimo.
- Rasti tinkamą metodą, kuriais galima veikti *normalias pasipriešinimo reakcijas*; tam reikia profesionalaus gėdžio ir pasiteisinusi veikimo būdų.
- Per *prasmės komunikaciją* pasiekti pasikeitimo sivaizdavimą produkavim konsultavimo sistemoje.
- Per aktyvų kliento traukimą, t. y. paliekant erdvę asmeninei konstrukcijai, inicijuoti jo koprodukciją.

Ir vis dėlto reikia pripažinti: intervencijos baigtis nėra nuspėjama, nes tik vidinė kliento sistemos dinamika lemia, kas vyks (autopoetizacija ne manoma nutraukti!). Tai jau išorės signalai nėra beprasmiai (dėl struktūrinio jungimo būtinybės). Ypač poveikį ateiviai turi krizės arba krizes veikiančios intervencijos: *produktyvus krizės panaikinimo patirtis ir pataloginio vystymosi pavojaus veikimas yra slyga, kad vėlesnė krizė būtų veikiamas ir suderinamas su veiktu senuoju identitetu* (pagal Habermas)⁵².

4. Socialinis darbas ir visuomenė

Kaip jau pradžioje minėta, šio teksto pabaigoje turi būti aptarta socialinio darbo vieta visuomenėje. Atramos taškai yra *bendri* modernizacijos ir *konkretūs* transformacijos procesai šalyje, išsivadavusiose iš buvusios Sovietų Sąjungos takos. Vėlygi yra pastebimos bendros transformacijos tendencijos ir kartu regioniniai ypatumai. Aptariamam kontekste negalime šito panagrinėti giliau, tačiau vis dėlto reikia pažymėti, kad šie procesai rimas turės esminį poveikį socialinio darbo formoms, galimybėms ir net paties socialinio darbo legitimacijai. Socialinio darbo raida Lietuvoje vyks kaip vienos dalinės visuomenės sistemos⁵³ evoliucija, kuri bus priklausoma nuo reikalingiausio relevantinės aplinkos stebėjimo – ir jo taip pat veikiama. Tolesniuose poskyriuose pristatomi modernizacijos aspektai sistemos teorijos interpretacijų požiūriu. Transformacijos procesų kryptis negali būti iš anksto nulemta sistemos teorijos⁵⁴, tačiau pažymėtina būtų reikalingai stebėti aplinką.

4.1. Inkluzijos problema modernioje visuomenėje. Inkluzijos problemos supratimui iš principo lemia tezę, kad asmenys, arba psichinės sistemos, gali būti tik socialinė sistemos (vidinė) aplinka. O socialinės sistemos, minėta, yra komunikaciniai ryšiai su tam tikra prasme. Tačiau šios sistemos *be jokių alternatyvų yra priklausomos* nuo psichinės sistemos, nes jos be pastarųjų negali komunikuoti. Taigi egzistuoja abipusė priklausomybė: socialinės sistemos gali egzistuoti tik dėl psichinės sistemos dalyvavimo, o psichinės sistemos gali plėtotis tik bendrai su socialinėmis sistemomis⁵⁵. Tačiau šios psichinės sistemos vis dėlto nėra socialinių sistemų dalis, jos tik tada priklauso socialinėms sistemoms, kai jos pasidarą „reikalingos“. Šis „reikalingumas“ kaip panaudojimas yra vadinamas inkluzija. Taigi **inkluzija** yra procesas, kuriam būdinga, kad yra socialinės sistemos, priklausomos nuo psichinės sistemos dalyvavimo, ir leidžia tam tikroms psichinėms sistemoms komunikuoti kartu. Komplementariai vis dėlto turėtų būti kažkas, kas apibūdintų psichinės sistemos nepriklausymą, šis santykis vadinamas **ekskluzija**. Tai apibrėžia principinę psichinės sistemos poziciją neišmatuojamos daugybės variauosi socialinių sistemų atžvilgiu: daugumai socialinių sistemų mes nepriklausome ir neprivalome joms priklausyti, nes mums reikia tik tam tikrų ir mums relevantinių sistemų. Psichinės sistemos priskyrimas prie socialinių ne visais laikais ir ne visose kultūrose vyko taip pat. Sistemos teorija šiam tikslui sukūrė tipologiją arba netgi evoliucijos schemą. Ji trumpai aprašyta remiantis trimis galimais *visuomenės diferenciacijos*⁵⁶ būdais ir sukonkretinta atsižvelgiant *pagalbos formų kiekvienu atveju* – tai aspektas, kuris labiausiai siejamas su socialiniu darbu:

Segmentinė diferenciacija. Šis diferenciacijos būdas buvo būdingas gentinėms visuomenėms. Individas tokioje visuomenėje turėjo aiškias pozicijas, iš esmės ji buvo paremta dalyvavimu į lygybę. Šios pozicijos priskyrimas ir laikymasis buvo aiškiai ir griežtai nustatytas. Visi buvo integruoti socialinėms sistemoms, tai reiškė ir saugumą, ir galimybių apribojimą. Šiose visuomenėse nebuvo pagalbos formos, kuri iš principo nebuvo nustatyta per integraciją: galiojo abipusiškumo principas, tačiau ne pasikeičiant ekvivalentais, o dėl bendro savitarpio *pareigojimo*. Todėl pagalba nebuvo atskirta nuo gėties kasdienio gyvenimo veiklos. Taigi pagalba dar nėra diferencijuota kaip ypatinga veikla. Nebuvo nei specialios pagalbininkės, nei privilegijuotųjų, kuriems reikalinga pagalba, nes iš principo kiekvienas buvo pareigotas padėti ir kiekvienam galėjo prireikti kitos pagalbos. Tai reiškia, kad nebuvo ir diferencijuotų pagalbos formų, jos faktiškai galėjo būti susijusios su kiekvienu dalyku. Taigi egzistavo visiška inkluzija be ekskluzijos. Tokioje visuomenės santvarkoje nėra prasmės vartoti inkluzijos sąvokas, nes trūksta jos komplementarios būsenos⁵⁷, todėl čia yra kalbama apie *visišką integraciją*.

Hierarchin diferenciacija. Šio diferenciacijos b do pavyzdys yra luom visuomen viduramžiais. Ir ia inkluzijos mechanizmas galioja *visiems asmenims*, ta iau ne vienodai, o pagal sluoksni specifik . Šis susiskirstymas specifinius sluoksnius vyksta remiantis priklausymu šeimai ir diferencijuoja visuomen pagal piramid s form , t. y. aukštesni ir privilegijuoti sluoksniai yra mažesni, o mažiau privilegijuoti sluoksniai yra didesni, skurdiesni ir mažiau galintys daryti tak . Taip kiekviename lygmenyje, arba sluoksnyje, egzistuoja lygiavert komunikacija, bet nelygiavertis pasidalijimas galia žemesni j sluoksni nenaudai. Integracija ir ia visiškai reguliuoja socialines galimybes, ta iau visuomeniškai netolygiai padalytas. Tokiose visuomen se pagalba jau diferencijuota. Egzistuoja *dvi pagalbos formas*, nes jos susijusios arba su skurdu, arba su ekskliuzija. *Skurdas* faktiškai pasitaiko labai dažnai, jo vis gyvenim yra paliestos ištisos klas s ar luomai (kalnakasiai, valstie iai, kariai). Gailestingumo veikla – b dinga pagalbos šiems skurstantiesiems forma. Išoriškai tai išmaldos davimas ir paramos užtikrinimas iš aukštesni j luom pavaldiniams. Kaip ypatingas atvejis – solidari pagalba tarp gildijos ar draugijos nari . Skurdas buvo suprantamas kaip kažkas apsunkinan io, bet ne g da. Egzistuoja sivaizdavimas apie ger , tvarking vargš , kuris nekaltas d l to, kad pateko toki pad t . Atvirkš iai, *ekskliuzijos* b sena yra aštriausiai persekiojama. Nors šis fenomenas taip pat yra masinis d l kar , gamtos katastrof ar industrializacijos, ta iau n ra toleruojamas. Priežastis ta, kad ekskliuzija ver ia suabejoti hierarchine visuomene, nes ši visuomen yra teisinama per pažad , kad kiekvienas turi savo viet ir geras, Dievo galiotas valdovas pasir pins, kad taip b t amžinai. Kuris iškrenta iš savo sluoksniu, nepapuola žemiau esant , jis iškrenta apskritai, tampa ne asmeniu. Šiems ne asmenims n ra teikiama tikroji pagalba. Asmenys yra stigmatizuojami, kontroliuojami, vejami ir masiškai žudomi. Ekskliuduotieji galioja kaip blogieji vargšai, kurie patys kalti d l savo situacijos ir yra visuomen s atmatos. Akivaizdu, kad toks vertinimas galimas dar ir šiandien ir iš dalies sudaro vadinam j socialinio darbo dvejop aspekt ⁵⁸.

Funkcin diferenciacija. Modernios visuomen s, kaip visuma, dabar jau yra tiek diferencijuotos, kad ši sistem didel s specializacijos funkcijoms atlikti atsirado visuomen s dalin s sistemos. Šios dalin s sistemos, pavyzdžiui, švietimas, sveikatos apsauga, ekonomika ir pan., visai visuomenei atlieka tam tikr funkcij , kuriai vykdyti tik jos yra susik rusios, ir teikia paslaug kitoms dalin ms sistemoms (švietimas suteikia ekonomikos sistemai technini žini ir kvalifikacij , kurios kitur n ra reikalingos). Šioms visuomen ms b dinga ir tai, kad joks žmogus n ra integruotas tik vien subsistem ir jokioje subsistemoje neb na vis gyvenim ⁵⁹. Bendras moderni žmoni statusas yra tas, kad jie iš principo yra ekskliuduoti ir inkluduojami tik esant poreikiui. Sistem teorijos supratimu tai yra funkcin s diferenciacijos s lyga, nes turi b ti asmen , kurie kaip psichin s sistemos b t pasireng dalyvauti dalini sistem komunikacijos procesuose. Tam reikia, kad, viena vertus, žmon s iš ties b t dispozicijoje, t. y. jie negali b ti kur nors išskirtinai inkluduoti ar integruoti, ir, antra vertus, turi b ti priklausomi nuo s veikos su socialin mis sistemomis. Socialin se sistemose egzistuoja idealus sivaizdavimas, kad vis laik bus pakankamai žmoni , kurie patenkins inkluzijos reikalavimus, kad gal t tam tikr laik dalyvauti, kol to reikia sistemai. Taigi tur t b ti vaik ir jaun žmoni , kurie b t pakankamai gab s pasiekti tam tikr reikaling ir norim mokyklin išsilavinim . Tur t b ti žmoni , kurie, pavyzdžiui, turi pakankamai finans , kad gal t dalyvauti laisvalaikio paslaug sistemoje ar sveikatos apsaugos sistemoje. Iš individ pozicijos komplementariai yra siekiamyb , kad nuolat b t t sistem , kuri jiems reikia j raidai. Tai implikuoja, kad tam tikros inkluzijos s lygos, pavyzdžiui, žini švietimui, pinig ekonominei sistemai, nuolat pakankamai b t asmens dispozicijoje. Pavykusi biografija pasižymi tuo, kad viena po kitos gal t b ti realizuojamos inkluzijos reikiamas ar norimas socialines sistemas. Aišku, kad tai reiškia, jog kažkas inkluduojasi tik ten, kur jis nori, o visoms kitoms sistemoms gali išlaikyti savo universali ekskliuzij .

Šis modelis, deja, turi didelį trūkumą: nekreipiama dėmesio tai, kad ne visiems žmonėms iki galo pavyksta patenkinti inkliuzijos reikalavimus, ten, kur jie nori arba tinai turi patekti. Šis sunkumas šalia viso kito nėra praeinantis dalykas, tačiau plinta vis toliau. Kuris vien kartą pražioptojo inkliuziją, pavyzdžiui, nelankė mokyklos ar negalėjo jos baigti, tam trūksta patenkinti inkliuzijos sąlygą, kai jis atsiranda ant kitos sistemos ribos. Tai gali reikšti, kad nebus galima siekti tam tikros profesijos ar studijų, o tai vėlgi lemia, kad dalyvavimas ekonominiuose sistemuose nepakankamai pavyks dėl ne iki galo patenkinti inkliuzijos sąlygą. Nepavykusi inkliuzijai eilėmis negatyvi visuomeniniai karjerai, t. y. neįgyvendinama ekskliuzija situacijos ir stumasi šalin.

Čia reikia visuomeninių intervencijų. Pirmu lygmeniu yra būtini *politiniai* sprendimai⁶⁰, kad būtų nustatyti ir garantuojami tikslai. Jie gali būti vadinjami tokiais sėkmes, kaip antai: žmogaus vertė, kultūrinė atitinkanti savirealizacija, teisingumas. Šis politinis veikimas turi būti papildytas teisine, ekonomine, taip pat socialine politine ir socialinio darbo veikla. Kur slypi socialinio darbo intervencijos ypatumas, aiškinama kitame poskyryje.

4.2. Socialinė pagalbos sistema tarp inkliuzijos ir ekskliuzijos bei ryšys su socialinio darbo atveju.

Modernios visuomenės, norėdamos išgyventi, privalo leisti sunkią santykį tarp inkliuzijos ir ekskliuzijos. Kadangi tam tikroms asmenų grupėms neprobleminė inkliuzija egzistencijai būtinas socialines sistemas nėra iš anksto garantuota, būtina tai reaguoti. Vakarų industrijos šalims kapitalistinis produkcijos kėlimas ir rinkos ekonomika atrodo esantys neišvengiami, todėl jos negali bandyti šį sunkią būseną nugalėti pačios⁶¹ vis stiprindamos inkliuzijos reikalavimus⁶². Tačiau vis dėlto egzistuoja visur sėkmingai ir svarstymai⁶³. Pavyzdžiui, Skandinavijos šalyse vyrauja tendencija inkliuziją garantuoti visiems piliečiams, tuo tarpu anglosaksų valstybės⁶⁴ veikia greičiau atvirkščiai kryptimi: kiekvienas yra atsakingas pats už save, skirtingas pradžios pozicijas nekreipiama dėmesio⁶⁵. Telieta laukti, kuri kryptį pasirinksi Lietuva, ar orientacija Skandinavijos valstybės leis grynai rinkti orientuotus anglosaksų reikalavimus spustelti link pusiausvyros. Pažymėtina, kad *permanentiniai išstūmimai* negatyvios ekskliuzijos karjeros prasme kelia pavojų, jog reikalingas visuomenės sutarimas dėl pagrindinių vertybių laikysenos (Parsons teorijoje tai buvo *latent pattern maintenance* funkcija kaip homoestazės sąlyga!) išsirs. Tam, kad funkcijos gebėjimas ši riziką atžvilgiu būtų užtikrintas, modernios visuomenės – nepaisant vairių vertinimų – renkasi dvi, viena kitą papildančias strategijas:

- *Apsaugojimas nuo generalizuojamą riziką*⁶⁶, kuris yra realizuojamas per diferencijuotą (o Vokietijoje ir sudėtingą) išlyginančią mokymą (bedarbių pašalpos, pašalpos auginti vaikus ir t. t.) sistemą. Šiuos išlyginančius mokymus, ypač kalbant apie teisėjus ir jūdydžius, atlieka valstybės tarnautojai. Šiuo atžvilgiu Vokietijoje galioja aiškiai nustatyta teisė pagalbą, kuri privalo užtikrinti visuotinę gerovę valstybėje.
- Šalia viso to egzistuoja *individualios rizikos*⁶⁷, nuo kurių nėra (negali būti) apsaugojama generaliai. Šios rizikos pasitaiko tam tikrai grupei asmenų, kurie arba nuolat (negalės žmonės, žmonės be pilietybės), arba tam tikrais gyvenimo etapais (vengiantys lankyti mokyklą, jaunimo kliekas, vyresni bedarbiai ir t. t.) susiduria su ekskliuzijos problema, negalėdami patys jos išspręsti. Šiems žmonėms reikia asmeninio dėmesio. Pagalbos forma, kuri gyvendina valstybėje, yra socialinis darbas. Šis darbas orientuojasi asmenis ir yra atliekamas profesionali socialini darbuotojų.

Abi strategijos užsiima nepavykusia inkliuzija arba ekskliuzija prieš savo norą. Jos skiriasi pagal problemą atsiradimą, t. y. priešas – vertinimu ir iš to išplaukiančiomis intervencijos formomis. Taikant abi formas kalbama apie asmenis, kartais net apie tų pačių tikslinių grupių, tačiau atsiradus vadinamąjį generalizuojamą riziką, nėra siūloma skverbtis iki priviati problemos paliesti asmenų reikalą, tuo tarpu būtent šis būdas yra tinkamas individualioms rizikoms. Iš to kyla dvi pasekmės problemos, jos toliau aiškinamos kaip darbas su ekskliuzijos dilema ir kaip orientacija socialinio darbo atveju.

Darome prielaida, kad *inkliuzija versus ekskliuzija sistemin teorin lokalizacija* yra prasminga. Taip pat pripažįstame, kad modernios visuomenės jau nebegali užtikrinti totalios integracijos ar kad daugelis žmonių to nebepateisint⁶⁸. Vis dėlto negalima manyti, kad žmonės laikinai ar nuolat kęst ekskliuzijas, kurios joms momentinei raidai yra lemtingos. Visuomenės atsigrąža bendrai socialines valstybės institucijas ir specialiai socialinio darbo organizacijas⁶⁹. Išskeltus uždavinius iš principo galima spręsti pasitelkiant tris būdus:

- **Ekskliuzijos vengimas:** ia manomos intervencijos, kurios siterpia sudėtingus inkliuzijos ryšius, tam, kad būtų suteikta gali išlikti tam tikroje sistemoje, nepaisant didelių asmeninių sunkumų. Tokio socialinio darbo pavyzdžiai galėtų būti socialinis darbas mokyklose arba pagalba esant pavojui netekti gyvenamojo ploto, arba pavyzdys iš 3 skyriaus: smurtinio elgesio atsisakymo terapija vyrams, kurie dar yra šeimose, tačiau tolesnis jų išlikimas ten stipriai pažeistas.
- **Parama inkliuzijai:** tai priemonės, kurios padeda žmonėms patenkinti specifinius inkliuzijos reikalavimus, ko jie negali padaryti patys. Ia galima paminėti darbo biržos organizuojamus profesinio orientavimo kursus arba kvalifikavimo programas, arba siskolinusių konsultavimą kaip galimybių vis dalyvauti ekonominiuose sistemoje kaip klientui.
- **Ekskliuzijos administravimas:** dažnai prieš tai pristatytus būdus lydi nesėkmės, nepavyksta nei išvengti ekskliuzijos, nei sudaryti inkliuzijos sąlygas. Paprastai ir šiuo atveju turi veikti socialinė valstybė arba socialinis darbas. Žmonės šioje situacijoje be išėjties, turi būti traukiami mažiausiai specifines socialinio darbo sistemas. Galima taikyti varias prižiūrimo gyvenimo formas, narkomanų pirminį aprūpinimą ar apgyvendinti pensionatuose⁷⁰.

Šios trys strategijos rodo logiškai manomas intervencijos sąlygas, kurios atsiranda dėl modernios, funkcionaliai diferencijuot visuomenės ekskliuzijos problemos. Su šia nuostata dar nieko nepasakoma apie profesionalaus socialinio darbo specifiką. Specifikacija pavyksta per jau minėtą ryšį su *konkrečiu socialinio darbo atveju*⁷¹.

Socialinio darbo su ekskliuzijos problema ypatumas esant individualiai rizikai yra darbas su klientu, kuris dar vadinamas darbu su atveju. Pastaruoju metu moksliniuose refleksijoje signalo nuomonių, kad atvejais nėra, tačiau jie atsiranda tik per interakcijos formas. Šis aiškinimas sistemų teorijos perspektyvoje nestebina, nes tai pat galima paaiškinti kaip socialinės sistemos susikūrimą, kaip tai jau išsamiai buvo pristatyta 4 skyriuje. Tačiau šioje vietoje vis dėlto dar reikia tiksliai paaiškinti šią konstruktyvistinę sąlygą: *Atvejis atsiranda tik tuomet, kai kažkuri profesija savo veiklą nukreipia tam tikrą socialinį vienetą. Tai atrodo banalu, tačiau būtent socialiniame darbe dažnai tai nekreipiama dėmesio. Manoma, kad atvejis tiesiog yra. Tačiau ia, kaip ir kitose profesijose, verta atkreipti dėmesį, kad atvejis atsiranda tik iš interakcijos tarp profesionalų, institucijų ar socialinių darbuotojų ir adresatų. Ši interakcija reikia suprasti kaip transformaciją. Transformacija reiškia, kad problemos, su kuriomis dirba profesionalai, nors ir yra joms suprantamos, bet būtent nepagal joms pačių gyvenimo aplinkos nuostatas, tačiau jos redefinuojamos, yra išveriamos kitose sąlygose, tam, kad tokia forma būtų galima atitinkamai su jomis dirbti*⁷².

Iš šio aprašymo aiškėja, kad toli gražu ne kiekvienas, kuris negali patenkinti kažkuriuos iš sistemų inkliuzijos reikalavimų, per tai tampa socialinio darbo atveju. Ia svarbu ištekliai, kuriuos gali aktyvinti tas, kuriam problema aktuali. Šie ištekliai gali būti asmeniniai gebėjimai ir kita, tačiau taip pat ir atsirandantys iš socialinių sąlygų, arba tokie, kurie yra nulemti socialinės struktūros.

Kalbant prancūzų sociologo Pierre Bourdieu terminais, tai sietasi su kultūriniu, socialiniu ir ekonominiu kapitalais. Tačiau neaiškinant, atkreiptinas dėmesys, kad vienpusis išankstinis prielaidos gali visiškai neatitikti problemos esmės.

Kitas aspektas iš Gildemeister ir Robert citatos yra svarbus šiam kontekstui, siejasi su darbo su atveju struktūra. Buvo atkreiptas dėmesys, kad problemą galima atpažinti tik paties problemos turinio žmogaus gyvenimo aplinkoje, tačiau darbas su ta problema jokia būdu negali likti ten

egzistuojančioje difuzijoje. Socialinio darbo veikla turi remtis profesionaliais b dais transformacijos prasme, t. y. redifinicija kit , mokslin s saj sistem . Visa tai sistem teorijos poži riu, traukiant visas tekste / seminare pristatytas žvalgas, galima apibendrinti tezis, išd stytomis trimis pakopomis:

1 žingsnis – suprasti „atvej“ gyvenimo aplinkos kontekste: *steb jimo* (vardyti ir aprašyti skirtumus) ir *supratimo* proceso pagalba bus bandoma suvokti kliento relevancijas (ta iau tik komunikatyviai *išreikštas!*); b tinas yra d mesys konkre iam kontekstui, tai skatina gyvenimo aplinkos arba interakcijos r m tyrim ; tikslas yra sukurti model , kuris leist suprasti *kliento gyvenimo aplinkos situacij* .

2 žingsnis – redifinicija per transformacij ir reliacionizacij ⁷³: atvejo rekonstravimas toliau kuriant model , paremt profesionalia fundacija ir atkreipiant d mes organizacines galimybes (socialinio darbo organizacijos, kuriai atstovauja profesionalas, tikslai ir galimyb s); darbo su problema profesionali r m suk rimas, t. y. konsultavimo sistemos (kliento ir konsultanto socialin sistema).

3 žingsnis – intervencija transformacijos ir reliacionizacijos pagrindu: ekvivalencijos strukt r suk rimas ir j panaudojimas, t. y. bendros komunikacin s erdv s panaudojimas; surasti erdv veiksmams **konsultavimo sistemoje**⁷⁴, leisti formuluoti sprendimus, tuos suformuluotus sprendimus aptarti; po svarstym sprendimus priimti; aptarti ir nustatyti sprendim siliejim kitas socialines sistemas, pavyzdžiui, šeim , ta iau sipareigojimo laipsnis gali atsirasti tik komunikatyviai.

Ši trij žingsni nereik t suprasti kaip visiškai atskir , griežtai vienas po kito einan i etap . Praktiškai toks atskyrimas yra ir ne manomas, ir neprasmingas. Vis d lto tai yra uždaviniai, kuriuos bent jau *iš esm s* reik t spr sti *tokiu eiliškumu*.

Šioje vietoje jau galima pabr žti, kad *socialinio darbuotojo profesionalumui* yra keliami *labai dideli reikalavimai*. Joki b du jam neužtenka išmokti kelis metodus ir juos taikyti kaip nori, nekrepiant d mesio kontekst . Socialinis darbuotojas, kaip psichin sistema, yra trauktas vairias socialines sistemas ir turi b ti paj gus sukurti socialines sistemas kaip konsultavimo sistemas, kurios turi atitikti labai specifinius reikalavimus. Ypa jis turi nuolat steb ti save ir klientus kaip psichines sistemas, vertindamas tai, kad kitas jau ia, jog yra stebimas, ir d l to atitinkamai elgiasi. Suvokdamas supratimo sunkumus ir tur damas intervencijos pagrind , jis gali bandyti inicijuoti intervencijos sistemas. Jis tinkamai vertins nes kmes, kurios visuomet galimos, nes žino, kad yra ne manoma prasmini sistem paveikti *iš išor s*.

5. Komunikacija socialiniame darbe

Niklas Luhmann sistem teorij ved komunikacijos s vok , kuri iš esm s skiriasi nuo vis kit žinom modeli , aiškinan i informacijos perdavim arba informacijos *perk lim* ⁷⁵. Ši s voka pristato trij pakop *prasm s selekcij per informacijos, pranešimo ir supratimo proces* . Pagal tai *informacija yra pasirinkimas sistemos prasm s horizonte. Pranešimas iš informacijos pasirenka* (pvz.: priklausomai nuo komunikacijos *priemon s*⁷⁶) tai, kas v liau tampa supratimo pagrindu. *Suprasti iš esm s reiškia – matyti diferencij tarp informacijos ir pranešimo bei j aprašyti*.

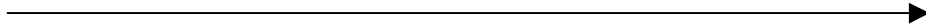
Jeigu remiamasi prasm s s voka, pirmiausiai yra aišku, kad komunikacija visuomet yra selektyvus vyksmas. Prasm nepalieka jokio kito pasirinkimo tik pasirinkim . Komunikacija išgriebia, nes ji pati pirmiausia kuriasi, **kažk** iš aktualaus nuorod horizonto, o **kitk** palieka nuošalyje. Komunikacija yra selekcijos procesavimas⁷⁷.

Pagrindin mintis yra tokia: komunikacija procesuoja su prasme, produkuoja prasm ir iš prasm s pasi lym pasirenka specifin prasm . Vienu metu negali b ti tematizuojama visa

prasm , kadangi socialini sistem kompleksiskumas yra per didelis. Ta iau tuo metu, kai tam tikra prasm yra atrenkama ir tematizuojama, likusioji prasm niekur nedingsta. Ji lieka nuorod horizonte, iš kurio ji v liau gali b ti paimta, ta iau j konkre i akt metu reikia pasirinkti iš visos gausos. Ši prievarta selektuoti prasm kiekvienu etapu atsiranda vis iš naujo: *informacijos* „formulavimo“ akto metu reikia pasirinkti iš visos sistemos prasm s gausos. *Pranešimo* metu turi b ti filtruojama, k dabar konkre iai galima pranešti. Baigiamoji *supratimo* akto metu v l atsiranda selekcija, orientuota diferencijos tarp informacijos ir pranešimo atradim ⁷⁸. Šis procesas pasikartoja pakaitomis ir konstituoja konkre i socialin sistem kaip intervencijos sistem . Vienas šios komunikacijos elementas grafiškai gali b ti vaizduojamas taip:

A (Siunt jas)

B (Gav jas)

Psichin sistema – informacija – pranešimas – steb jimas – supratimas – psichin sistema

Pabaigoje turi b ti išryškintas pagrindinis Luhmann ir kit prast ⁷⁹ komunikacijos s vok skirtumas ir kartu patikrintas abipusis panaudojimas socialiniame darbe. Komunikacija sistem teorijoje reiškia *mažiau* nei kituose modeliuose, b tent tik prasm s produkcijos proces socialin s sistemos viduje. Šis procesas yra aprašomas kaip *dalyvaujan i j interakcijos sistema*. Dalyvaujantieji vienas kit suvokia, ta iau – ir tai yra esminis dalykas⁸⁰ – *komunikacij patenka ne viskas, k jie mato ir supranta*. Konsultavimo pokalbiai arba grupi diskusijos kaip specifin s interakcijos sistemos gali b ti suprantamos ir apib dinamos taip: interakcijos, kaip komunikacijos, remiasi suvokimu ir juo pasinaudoja savo riboms nustatyti: – dalyvi dalyvavimas sudaro komunikacijos ribas. Ta iau sistemos rib interakcij atrenkamumas remiasi suvokimo ir komunikacijos diferencijavimo laipsniško kilimo kontekstu. Negatyviai formuluojant: interakcij metu spikeri vaidmenys yra dalijami ne pagal k no dyd arba grož . Komunikacij pri mimas arba atmetimas (taip pat ir) interakcijose nesiremia k niškais pranašumais (...). *Taigi interaktyvi komunikacija vyksta iš dalies prieš tikinamum ir supratim , išplaukiant iš suvokimo*⁸¹.

Sistem teorija pagr sto aiškinimo nauda yra ta, kad vienas aspektas daug aiškiau sis moninamas, b tent *refleksyviai vykstanti prasm s produkcija* ir per tai nuolat naujas sistemos rib nustatymas per aktuali komunikacij . Ta iau šios pozicijos vienas aspektas neišryškintas, b tent nekonkre ti „suvokimo“ s voka. Suvokimas pagal sistem teorij yra visa tai, kas anks iau buvo aprašyta per *steb jimo, interpretacijos ir strukt rin s jungties* s vokas. Tariama, kad visi tie procesai, kurie vyksta asmen interakcijos metu, tie asmenys visada yra priklausomi nuo socialini sistem , kitaip tariant, – visos interakcijos yra socialin s sistemos. Vadinamieji prasti modeliai šios teorijos r muose gali labai pad ti *tiksliau paaiškinti suvokimo procesus*. Aišku, b t prasminga šiuos procesus suformuluoti sistem teorijos perspektyvoje. Ta iau šioje vietoje užteks, viena vertus, išryškinti sistem teorijos aiškinim , kita vertus, – pabr žti prast modeli reikšmingum . Socialinio darbo profesionalumas reiškia triados element „steb jimas – supratimas – intervencija“ žinias ir mok jim valdyti, atkreipiant d mes interakcijos s lygas⁸², siekiant socialinio darbo tikslo – paskatinti koprodukcij klient sistemoje.

Nuorodos

1. Toliau tekste socialinis darbas ir socialin pedagogika bendrai vardijami socialiniu darbu, kadangi j skirtumai n ra reikšmingi sistem teorijos atžvilgiu.
2. Antras, tre ias ir ketvirtas argumentai remiasi Willke, 2000, p. 1 ir toliau.
3. Plg., pavyzdžiui, Friedemann, 1996.
4. Pvz., reikšmingos P. R. Senge publikacijos.

5. Plg., pavyzdžiui, Kleve, 1996.
6. Plg. Levinas, 1996, p. 14 ir toliau.
7. Ypa Luhmann, 1984.
8. Plg. H. P. Krueger iš Sandkuehler 1999, p. 702 ir toliau.
9. V liau pamatysime, kad šis atskyrimas gali b ti daromas tik aiškumo d lei, nes faktiškai kiekvienas dalyvis yra kartu ir steb tojas.
10. Plg. pagrindinius Goffmano 1977 samprotavimus.
11. Schulz von Thun, 1996.
12. Sintaktikos ir semantikos s vokos.
13. Watzlawick ir kt. 1990, p. 50 ir toliau.
14. Remiantis „organizacijos raidos“ s voka analizuojamas fiktyvus pavyzdys, nuosekliai remiantis sistem teorija atskleidžiantis, kaip atsiranda socialin sistema, pradedant nuo niekuo ne pareigojamo pokalbio ir baigiant veikian ia ir iš sav s pa ios besimokan ia organizacija.
15. Luhmann, 1984, p. 10.
16. ia negalima ilgiau apsistoti ties tuo, kad Parsons savo teorij yra iš esm s keit s, plg. Willke, 2000.
17. Luhmann, 1974, p. 113 ir toliau.
18. Plg. šiam aspektui 2 skyrius ir žinoma Goffman, 1977.
19. To, kad, pvz., Lietuvos Respublika 1990 m. pirm j savo pašto ženkl išleido su pavaizduotu „taikos angelu“, pirmiausiai nereik t aiškinti estetikos poži riu, o šio vaizdo simboliniu turiniu (religin fundacija, taika ir grožis).
20. Pvz., Luhmann, 2000.
21. Plg. Willke, 2000, p. 247.
22. Ten pat.
23. Apie abiej sistem santyk žr. kitame poskyryje.
24. ia, žinoma, reik t formuluoti tiksliau, kad žmogus susideda iš daugelio autopoetini sistem (širdies ir kraujagysli sistemos, fermentin s sistemos ir t. t.), ta iau taip pat yra prasta kalb ti apskritai apie žmog , asmen arba individ , išskyrus atvejus, kai yra konkre iai manoma „psichin s mon “.
25. ia, žinoma, reikia pamin ti bažny ias, kurios yra ne tik darbdaviai, bet ir turi tam tikro gyvenimo b do preferencijas, taip pat verslo organizacijos, kurios veikia ta linkme, kad organizacija b t kuriama kaip „bendruomen “, plg. Senge ir kiti, 1999, p. 608 ir toliau.
26. Plg. ypa Jahraus, 2001.
27. Problema ta, kad šios sistemos yra *išskirtinai autoreferencin s*, t. y. jos gali remtis tik savo pa i vykiais, bet, kita vertus, j veikloje nuolat turi b ti palaikomas santykis su j aplinka.
28. Jahraus 2001, p. 25.
29. Ten pat.
30. Willke, 2000, p. 68 ir toliau.
31. Plg. 1 skyri , ypa pirm Watzlawick komunikacijos aksiom .
32. Plg. Willke, 2000, p. 72 ir toliau.
33. Mes vartojame š prast posak , nors jis n ra tikslus. Nereikia pamiršti, kad „narys“ reiškia tik tai, kad kažkas strukt riškai prisijung prie sistemos, arba, atvirkš iai, – sistema prisijung prie asmens.
34. Pagal Willke, 2000, p. 11 ir toliau.
35. ia daug parankesn Juergen Habermas komunikacinio veikimo teorija nei sistem teorija. Ta iau tai nereiškia, jog ne manoma to suformuluoti ir sistem teorijos poži riu. Plg. pirmiausiai Habermas, 1985.
36. Pagal Willke, 2000, p. 246.
37. Vok. *Bedingung*, lietuviškai – s lyga.
38. Seminaro metu mes atlikome *min i eksperiment* , manydami, kad šis projektas gal t b ti pristatytas Lietuvoje kaip bandomasis, kad b t galima vertinti tokio projekto s km ir galimybes, palyginti su kitais manomais variantais (visiškai savanoriška konsultacija / terapija; laisv s bausm).
39. Plg. pavyzdys „Socialinio darbo intervencija“.
40. Mes ia vartojame socialini moksl hermeneutikos s vok , nors k tik mat me, kad sistem teorijoje tai yra stipriai diskutuotina. Poskyryje „steb jimas – supratimas – intervencija“ šis sistem teorijos poži ris toliau pl tojamas. V liau pabandysime abu poži rius patikrinti praktiniu tinkamumo paj gumu.

41. Išskyrus ryškios psichinės ar socialinės deformacijos atvejus.
42. Tolesnis aiškinimas plg. Willke, 1999, p. 12 ir toliau.
43. Pvz., pagal Bourdieu, 1987 ir 1997.
44. Tai, kad tai vėlgi gali tapti problema, nagrinėjama 5 skyriuje per inkluzijos / ekskluzijos sąvokas.
45. Tiek, kad socialinės sistemos negali egzistuoti be psichinės, o psichinės – be socialinės sistemos; plg. 2.3. poskyr.
46. Plg. išsamiai šiai temai Wittenbecher, 1999, ypač p. 22 ir toliau.
47. Plg. Willke, 1999, p. 29.
48. Plg. apie tai išsamiai 4.2.
49. Kai kurie terapeutiniai socialinio darbo metodai yra grindžiami tuo, kad pirmiausiai reikia autonomijai – prieš tai buvusį identitetą – palaužti, siekiant kurti iššorą formuojamam identitetui. Šis būdas yra labai populiarus ir daugumos pripažįstamas, tačiau pasitaiko ir tokio pobūdžio veikla.
50. Tai ypač plg. Willke, 1999, p. 65 ir toliau.
51. Plg. Willke, 1999, p. 133 ir toliau.
52. Willke, 1999, p. 137.
53. Priminsime, kad vyksta kontroversiška diskusija: socialinis darbas yra dalinė sistema ar tik veiksmų sistemos kitą dalinę sistemą pakraštyje; plg. neigianti teorija Bommes / Scherr 2000, p. 105 ir pritarianti teorija Weber / Hillebrandt, 1999.
54. Tai išryškėja iš funkcionalizmo teorinio modelio ir dar labiau iš autopoiesės.
55. Vaikai negali vystytis (kalba, mąstymas) ir sunkiai išgyventi, jei netektų komunikacijos su žmonėmis. Empiriškai tai galima suprasti iš vadinamojo „laukinių vaikų“ fenomeno: jie galėjo išgyventi tik dėl to, kad buvo traukti gyvūnų socialines sistemas (pvz., vilkų išauginti vaikai), bet šiaip nerodė jokios žmogiškos charakteristikos.
56. Tai remiamasi paprastu istoriniu aspektu. Bet galima taip pat remtis kultūriniu skirtumu ir sistemizuoti kiekvienos sistemos raidą kaip pavyzdį 2 skyriuje! Plg. išsamiai Luhmann, 1984 ir Bommes / Scherr 2000, p. 84 ir toliau.
57. Nagrinėjant tiksliau, reikėtų atskirai pakalbėti apie principinę ekskluziją kaip nusižengimą, tačiau tai buvo siekiama tik paaiškinti patį principą.
58. Pagalba ir kontrolė tuo pačiu.
59. Galvojant apie gyvenimo trukmės vidurkį.
60. Plg. tai su sistemos teorijai tolimais atstovais, kurie daro prielaidą, kad funkcionavimas manomas be problemų (Schwinn, 2001).
61. Plg. apie tai diskusiją Hillebrandt, 1999.
62. Nes tam tikrose srityse, pvz., priešvėlinė lankytis mokyklai, tai yra praktikuojama.
63. Plg. Alber, 2000.
64. Vokietijoje tai užima tarpinę poziciją, dėl kurios dabar yra stipriai ginjamas.
65. Posakis „nuo 1945 iki 1990 milijonieriaus“, kuris nulemia amerikietiško karjeros mastą, yra galbūt būtinai iliustracija.
66. Vokietijoje pažymėtą kaip pirminis visuotinis gerovės valstybės užtikrinimas.
67. Vokietijoje pažymėtą kaip antrinis visuotinis gerovės valstybės užtikrinimas.
68. Tai ankstesnės „socialistinės“ šalys dabar susiduria su iš dalies kartą nulemta dilema: šios visuomenės iš esmės dar buvo hierarchinės ir todėl turėjo tikslą integruoti visus. Ir tai buvo valdovai, t. y. komunistų partijų politbiuro pirmininkai, kurie buvo atsakingi už pavykusi kiekvieno savo šalies individo integraciją. Žmonės, kurie buvo šioje visuomenėje socializuoti ir tai patyrė kaip pozityvų dalyką, kelia šiandieniniams pilietiniams demokratijoms, kuriose jie dabar gyvena, tam pat reikalavimą. Iš dalies tuo galima paaiškinti aktualę elgesį per rinkimus ekskomunistinėms partijoms atžvilgiu.
69. Specifinis ši dvi sričiai atskyrimas turi būti analizuojamas konkrečiau atveju pavyzdžiu.
70. Tai reikėtų mažiausiai paminėti, kad ir pačios socialinio darbo organizacijos kelia inkluzijos reikalavimą, kuri ne visi problemos palietieji gali patenkinti. Tokie asmenys lieka nepasiekiami ir ši trys strategijos pagalba.
71. Plg. apie tai šalia kitų Gildemeister / Robert, 1997 ir Bommes / Scherr, 2000, ypač p. 209 ir toliau.
72. Gildemeister / Robert, 1997, p. 32.

73. Gildemeinster / Robert suvokia kaip d mes institucijos, kuri atsako už profesional veikim ir tik tam tikrus „atvejui“ priklausan ius aspektus gali išskirti (pvz., d l organizacini -teisini nuostat ar d l savo ištekli), ypatumams.
74. Reikia pabr žti, kad visur ia manomi komunikaciniai procesai konsultavimo sistemoje, t. y. galioja tik tai, k klientas ir konsultantas per komunikacij išreiškia kartu; taigi tai n ra nei konsultanto sprendimai, nei kliento visiškai nepriklausomi pasisakymai.
75. Plg. apie tai ypa Luhmann, 1984, p. 193 ir toliau.
76. ia reik t pla iau panagrin ti simboliškai generalizuot komunikacijos priemoni problem . Kadangi šio teksto r mai tam per siauri, apie tai skaitykite Willke, 2000, p. 201 ir toliau.
77. Luhmann, 1984, p. 194.
78. Ši dilema mums visiems yra žinoma, kai bandome iš mums žinomos gausos pasakyti kelet žodži ar parašyti tik kelis lapus, išrinkdami, k norime kitiems prezentuoti, vildamiesi, kad jie supras padaryt atrank per tai, kaip mes tai pristatome.
79. Plg. apie tai 2 skyrius.
80. Tai priešpriešinant pirmai Watzlawick komunikacijos aksiomai.
81. Bommers / Scherr 2000, p. 202, išryškinta Harald Wagner.
82. Tuo yra manomi konvencionalios komunikacijos teorijos pažinimai, kurie dabar yra randami sistem teorija grindžiamos intervencijos r muose.

Iš vokie i kalbos vert *Birut Švedait* (Vilniaus universitetas, Socialinio darbo katedra)